

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Pásztori-Kupán István
Kolozsvár

Univerzalizmus, intézményellenesség, szent és profán keveredése, valamint a gonosz problémája William Paul Young *A viskó* című művében

Universalism, Anti-Institutionalism, Mixture of Holy and Profane
As Well As the Problem of Evil in *The Shack* by
William Paul Young. Abstract

This study is the last of the three dedicated by its author to the discussion of William Paul Young's highly disputed novel. The present one discusses several allegations brought against *The Shack*, including Universalism, anti-institutional and anti-religious manifestation, its alleged mixing of the holy with the profane, the problem of evil and its origin, its presumed Gnostic background etc. According to the conclusion of the analyst one ought to see the main purpose of the work, which is true redemption through learning to forgive from God Himself: all other aspects are to be seen primarily from this perspective in order to do justice both to the author and to the work. It is also important to view the impact of *The Shack* within the framework of the author's available declarations and interviews, which give us further insight concerning his certainly positive intentions.

Keywords: Universalism, single and double predestination, anti-institutionalism, holy and profane, origin and problem of evil, Gnosticism, relationship between God and humankind.

Bevezetés

A *Református Szemle* előző számaiban két tanulmányt szenteltünk William Paul Young híressé vált regényének, *A viskó*nak. Az olvasó e három részből álló sorozat harmadik és egyben befejező részét tartja a kezében. Az első tanulmányban elvi és szövegértelmezési, a másodikban pedig szentháromságtani problémákkal foglalkoztunk. Munkánk záradékképpen áttekintjük a tanulmány főcímében már jelzett tanbeli kérdéseket.¹

Univerzalizmus?

A szigorúan szentháromságtani kérdéseken túl *A viskó* kritikussai keményen kifogásolják Young művének azt az aspektusát, amelyet népszerű nevén „univerzalizmus-

¹ A *Református Szemle* főszerkesztőjének szíves engedelmével a nyomtatásban három részre tagolt tanulmány teljes szövege a következő helyen is elérhető: http://www.proteo.hu/dok/PKI/PKI_2011_Viskotanul.pdf

nak” szokás nevezni. Ez a kifejezés azonban többértelmű, és a bírálatokban is legalább kétféle szempontból merül fel vádként. Az egyik az, hogy a regény „tanítása” szerint Isten kivétel nélkül mindenkit üdvözíteni fog; a másik, hogy vallja a különböző vallások egyetemes kibékíthetőségét és egyformán Istenhez vezető jellegét. Vegyük sorba ezeket a bírálatokat.

Az ókori egyházatyák közül leggyakrabban Órigenész nevéhez fűződik a görög „apokatasztázisz” gondolata, amely mindenknek a maguk eredeti állapotába történő visszaállítását jelenti: Isten az utolsó időkben „helyreállítja” a világ rendjét, s benne a teremtményeket. Az a gondolat viszont, miszerint Órigenész magát a Sátánt is üdvözítette volna, egyáltalán nem tulajdonítható neki, hanem félreértelmezés eredménye még akkor is, ha ez a tévedés oly neves szerzők műveiben is napvilágot látott, mint Johannes Quasten és Alister E. McGrath.²

A viskó szerzője, noha kétségtelenül „élesben” tárgyalja a témát, korántsem jut el ilyen általánosításokig. A kérdést egyetlen ember gyászának feldolgozásán keresztül hozza fel, és nem általános teológiai alapelvként. A regény elsősorban személyes lelkigondozói és nem általános dogmatikai célzatú. Pontosan ezért van szükség a Sophia társaságában lezajló jelenetre, hiszen Mack, a gyermeket elvesztő édesapa itt „éli át” Isten atyai mivoltának mélységeit: elvileg neki is választania kellene, hogy öt gyermeke közül melyik kettő üdvözüljön, és melyik három kerüljön a kárhozatra. Ehelyett dönt végül az önfeláldozás mellett: ez Jézus útja. Így, ebből és csak ebből a szemzőgből értheti meg a történet egyik legfontosabb mondanivalóját: Isten számára minden teremtménye kedves. Még az is, aki olyan borzalmas bűnököt volt képes elkövetni, mint Missy gyilkosa.

A Sophia előtti tárgyaláson a gyermekeiért vállalt önfeláldozásból Macknek „a fájdalmas reggelen” még magasabb szintre kell jutnia. A külső megjelenésében is férfiúi-atyai szerepet betöltő Papa színe előtt meg kell bocsátania lánya gyilkosának, méghozzá úgy, hogy fogalma sincs róla: a bűnös megbánta-e tettét vagy sem, illetve, hogy Missynek tulajdonképpen miért kellett meghalnia. Az egyetlen válasz, amivel be kell érnie az, hogy Isten minden érthetetlen esemény ellenére jó, aki szereti őt és az övét. És ez ettől kezdve nem elvont, teológiai tanszék vagy íróasztal mögül történő elméleti fejtegetés arról, hogy vajon Isten az utolsó ítéletben kin könyörül és kin nem. Aki *A viskó*-ban ezt keresi, éppen a lényegét nem érti. Itt keményen, kikerülhetetlenül, csontig menően és személyre szólóan arról van szó, hogy meg tudok-e bocsátani az ellenségemnek Jézus szavai értelmében? Igen, a halálos ellenségemnek is. Annak, aki kioltotta a gyermekem életét, vagy annak, aki kisgyermekkoromban egy életre megnyomorított akár nemi erőszak, akár más szörnyűség elkövetésével? Sőt: meg tudok-e „bocsátani” – Istennek?

Az olvasó jól érti: ezen a ponton, *éppen ezen a ponton* már nem (csak) Mackról, a regény főhőséről, hanem magáról a szerzőről, William Paul Youngról van szó. Márpedig ahhoz, hogy a fentieket Mackról megírhasa, neki személyesen át kellett mennie ezen a hihetetlenül kemény próbán: meg kellett tanulnia megbocsátani azoknak (is), akik kisgyermekként Új-Guineában testi-lelki szempontból egy életre szólóan megalázták és összetörték.

² Ld. McGrath: *Bevezetés a keresztény teológiába* 34.: „Órigenész örömmel vette át az *apokatasztázisz* gondolatát is, mely szerint minden teremtmény – az összes ember, de még a Sátán is – üdvösségre jut.” Vö. Johannes Quasten: *Patrology*. 4 kötet, Spectrum, Utrecht 1950–1986, II, 87.: „a Logosz még a démonokat és magát a Sátánt is megtisztítja”. Az ellenérvek felsorakoztatását ld. Lisa R. Holliday: *Will Satan Be Saved? Reconsidering Origen's Theory of Volition in Peri Archon*. In: *Vigiliae Christianae* 63 (2009), 1–23. Vö. Pásztori: *Követvén* 67–69.

De vajon miért olyan fontos a megbocsátás? Miért nem Isten bosszúja az, amire Young vágyik, és miért nem ezt üzeni a regény? Hiszen érthető lenne az is, hogy a vele történtek után és Isten jogos ítéletében bízva ne a megbocsátás, hanem éppen a kettős predestináció, az üdvözülők és a kárhozottak kemény és határozott szétválasztása legyen a regény teológiailag tökéletesen igazolható, fő motívuma. És mégsem ez történik. Miért?

A következőkben, mivel – szerintem – itt van a regény súlypontja, valamivel mélyebb eszmefuttatás következik, amelyért előre megkövetem az olvasót. Minden keresztyén ember legismertebb imádsága az, amire maga az Úr tanított bennünket (Mt 6, 9–13). A *Miatyánk*ban elhangzó kérések mindenike Isten hatalmában áll: ezért kérjük azokat tőle, mert ő mindezt meg is tudja és meg is akarja adni. Mindenik kérés Istenhez szól, és egy kivételével mindenik feltétel nélküli. *Egy* kivételével. Ezt a kérést („bocsásd meg a mi vétkeinket”) maga Jézus – rögtön az ima elhangzása után – a következő feltételhez köti: *Mert ha megbocsátjátok az embereknek az ő vétkeiket, megbocsát néktek is a ti mennyei Atyátok. Ha pedig meg nem bocsátjátok az embereknek az ő vétkeiket, a ti mennyei Atyátok sem bocsátja meg a ti vétkeiteket* (Mt 6, 14–15).

Ezen a ponton nincs mellébeszélés. Ha Young regényében minden egyéb motívum és gondolat helytelenül kerülne is terítékre, ha minden más teológiai kérdést elégtelenül közelítene is meg, a megbocsátás motívumának személyessé és kikerülhetetlenné tételéért bizonyosan megéri elolvasni a művet. A megbocsátás fajtáinak bemutatása is rendkívül tanulságos: az édesapának adott megbocsátás (*Barátok fesztiválja* fejezet) mérőben különbözik a gyilkosnak adott megbocsátástól (*Egy fájdalmas reggel* fejezet). Hadd idézzük ismét a minden szempontból atyai szerepet betöltő Papa híres mondatát:

„– A megbocsátás nem felejtést jelent, Mack. Azt jelenti, hogy elengedjük a másik ember torkát.”³

A regény egyáltalán nem az utolsó ítéletbe akar bepillantást nyújtani, hogy beavasson minket valami magasabb isteni titokba, gnózisba (ld. alább) és „eligazítson”. Aki ezt keresi benne, csalódní fog; aki pedig megtalálni véli, csupán önmagát ámitja. Itt kizárólag és elsősorban a magunk peréről van szó. A műnek erre az aspektusára vonatkozó kemény bírálatok olvasása közben önkéntelenül is felmerül a kérdés: nem „a magunk viskójától”, a megbocsátás terhétől való menekülés mondatja ki velünk az „univerzalizmus” vádját Young fölött? Mert azt lehet ugyan állítani, hogy a kettős predestináció gondolata értelmében Young felvetése eretnokség (noha ebben a tekintetben magával Karl Barth-tal is vitázhatnánk), azt viszont senki nem mondhatja, hogy az általa kínált megoldás – a megbocsátás útja, azaz „a másik torkának elengedése” – volna emberileg a könnyebbik út. Nem, a könnyebbik út változatlanul az Isten *immutabile decretumába* (megváltoztathatatlan döntésébe) való kapaszkodás, amelynek értelmében, ha teológiailag nem is, de pszichológiailag mindenképpen felszabadulok a *mindenkinek történő megbocsátás* terhe alól. Mert ha Isten kárhozatra ítelt valakiket (akkor is, ha nem tudom, kik azok), nekik én sem vagyok köteles megbocsátani. Szándékosan provokatív módon fogalmazva: szinte szurkolok, hogy Isten *minden ellenségemet* vesse kárhozatra, hogy így ne kelljen megbocsátanom.

A Heidelbergi Káté 52. kérdése az utolsó ítélet kapcsán azt is felhossa vizsgálatul, hogy Krisztus „mind a maga ellenségeit, *mind az enyémeiket* örök kárhozatra veti”. Ez a vizsgálat azonban – mert kizárólag annak volt szánva – egyáltalán nem kínál számomra semmiféle mentességet a megbocsátás jézusi kötelezettsége alól. Jézus fen-

³ Young: *A viskó* 231.

tebb idézett intésével szegülök szembe, ha e „vigasztalást” mind dogmatikai, mind etikai szempontból teljesen helytelenül öngigazolásra próbálom felhasználni. Mindez természetesen nem a Káté hibája, hanem az enyém. Ebben az esetben ugyanúgy járok el, mint a szeretet parancsa alól kibúvót kereső, a felebarát kiléte felől érdeklődő törvénytudó, akinek az Úr az irgalmas szamaritánus példázatával válaszol (ld. Lk 10,25–37). Az „Isten igazságos ítéletével” takarózó képmutatás eme lelki folyamatát nem szoktuk részletesen tárgyalni, mert teljességgel helytelen. De a lélek belső kamrájában – akár a tudat alatt is – az a perverz logika, amely a megbocsátásra való képtelenségünkől fakadó büntudatunk számára keresi a „teológiaiilag igazolható” kiutat, bizony működhet így. És működött is, valahányszor a hit hősei közül „a nemkívánatos személyeket” el kellett tenni láb alól. Helyszűke miatt most hadd említsük csupán István vértanú megkövezését, illetve Jeanne d’Arc és Husz János máglyáját.

Young megoldása – Jézus előbbi intésével egybehangzóan – éppen ezt az önámító öngigazolást zárja ki. Ez benne a tulajdonképpeni provokáció is, de véleményem szerint nem a teológia és a dogmatika felépítménye ellen irányul, hanem az olvasó személyes lelki életének halaszthatatlan rendbetételére figyelmeztet. A szerzői szándék tehát kétségtelenül pozitív, nem negatív, ahogyan sok radikális kritikus szinte ösztönösen feltételezi. Innen érthető és értendő az „univerzalizmus” másik vádja is, miszerint Young – hadd mondjuk így – nem fektet elég hangsúlyt arra, hogy a nem keresztyéneket kizárja az üdvösségből. Erre a problémára különben – a fentiek megismétlése nélkül, hiszen a mi kötelességünk változatlanul a megbocsátás, bármilyen vallású vagy vallástalan is legyen a mi ellenségünk – egyetlen válasz lehetséges: az *extra ecclesiam nulla salus* (az egyházon kívül nincs üdvösség) gondolatát együtt kell látnunk az *extra Christum nulla salus* (Krisztuson kívül nincs üdvösség) reformatori tanításával. Hogy az utóbbi miként történik – Istennek hála –, nem a mi gondunk. A mi részünk a megbocsátás krisztusi kötelezettsége. A költővel szólva: ez a mi munkánk – és nem is kevés. Egyébként a regény Jézusa az alábbi párbeszédben teszi nyilvánvalóvá, hogy szó sincs itt valamiféle szinkretizmusról, hanem a kétféle, egymással ellentétes irányú útról. Nem az ember keresi meg Istent (ez a vallás útja), hanem Isten keresi meg az embert Jézusban (ez pedig a hit útja). Jézus pedig nem válogat abban, hogy milyen útra kell elmennie értünk:

„– Azok, akik szeretnek engem, a világ összes létező rendszeréből jönnek. Korábban buddhisták vagy mormonok, baptisták vagy muzulmánok, demokraták, republikánusok voltak, és vannak sokan, akik egyáltalán nem járnak el szavazni, és soha nem voltak részesei semmiféle „vasárnap délelőtti” vagy más vallási szervezetnek. Követőim közül sokan gyilkosok, mások meg álszent, öngazultságukban bízóak voltak. Vannak közöttük bankárok és tudósok, amerikaiak és irakiak, zsidók és palesztinok. Nem arra vágyom, hogy keresztténné tegyem őket, hanem arra, hogy újjászületésük által egy testté: Papa fiaivá és leányaivá, azaz az én fivéreimmé és nővéreimmé váljanak. Hogy az én Szerelmesemmé, Menyasszonyommá legyenek!

– Ez azt jelenti, hogy minden út hozzád vezet?

– Egyáltalán nem! – mosolyodott el Jézus, ahogy a műhely ajtókilincse után nyúlt. – A legtöbb út sehova sem vezet. Amit viszont jelent, az az, hogy bármilyen útra hajlandó vagyok elmenni, hogy megtaláljalak titeket!”⁴

⁴ Young: *A vískó* 188.

Egyház- és intézményellenesség?

A viskó intézményellenességét Szabó István is észrevételezi. Az ő bírálatából idézünk:

„A másik probléma: minden létező intézmény masszív támadása. A regényben van egy nagyon érdekes jelenet, amikor éppen Jézussal folyik a diskurzus, megtörténik a vízen járás csodája, a jézusi archetípiá kibontakozik, mely természetesen ugyancsak vasárnapi iskolás Jézus-kép, de éppen ebben a történet-részben hangzanak el kijelentések az evilág ’szentháromságának’ elítélésére, mely a politika, gazdaság és az egyház ’szentháromság’ volna. Ez számomra meghökkentő, de nem az evilág intézményeinek bírálata miatt. Azzal nincs baj. Hanem amiatt, hogy ez a hiper-protestáns beállítás nem fog jól munkálni az olvasóban. Mintha Ernst Troeltsch száz évvel ezelőtti jóslata teljesedne, aki arról beszélt, hogy a modern kor keresztyénisége semmiféle intézményességhez nem fog kötődni, hanem misztikus lesz, persze nem a szó klasszikus értelmében, hanem a szó szociológiai értelmében. Vagyis a keresztyének átmeneti társulásokban élnek majd, mikor hol találják meg a lelki alkatuknak megfelelő alkalmi közösséget. Mintha ez teljesedne itt.”⁵

Rögtön az elején fel kell hívnunk a figyelmet Young szóhasználatának egyik lényeges jellemvonására. A mű angol változatában két kifejezéssel találkozunk: az egyik a „church” (egyház), a másik a „religion” (vallás). Érdeemes megfigyelni, hogy a regényben a „church” sehol sem szerepel negatív értelemben, míg a „religion” igen. Az egyház Jézus építménye, a vallás viszont emberi találmány. Ezt a szempontot nem szabad figyelmen kívül hagyni az elemzés során.⁶ Szabó István fenti hivatkozásában is a *politika* (politics), a *gazdaság* (economics) és a *vallás* (religion) – tehát nem az *egyház* vagy *gyülekezet* (church) – szerepel. Hadd idézzük a hivatkozott részt – Mack és Jézus beszélgetését – a műből. A párbeszéd Mack alábbi kijelentésével indul (a fordítást kissé igazítottam az eredetihez):

„– Valóban meg akarom érteni. Ezt úgy értem, hogy meglátásom szerint az, aki és amilyen te vagy, nagyon különbözik az összes általam ismert jó szándékú vallási rendszertől (dologtól).

– Lehetnek bármily jó szándékúak is, tudod, hogy a vallási gépezetek képesek bedarálni az embereket – mondta Jézus a levegőbe harapva. – Az én nevemben végzett dolgok borzasztó nagy részének semmi köze sincs hozzám, és sokszor, még ha nem szándékosan is, de homlokegyenest ellentétesek az én céljaimmal.

– Nem igazán rajongsz a vallásért és az intézményekért? – mondta Mack, és maga sem volt biztos benne, hogy most kérdezett, vagy kijelentett valamit.

– Én nem intézményeket hozok létre. Soha nem is tettem, és ezután sem fogok.

– És mi a helyzet a házasság intézményével?

– A házasság nem intézmény. A házasság kapcsolat. – Jézus szünetet tartott, hangja nyugodt volt és türelmes. – Amint már mondtam, én nem hozok létre intézményeket. Ez azoknak való szakma, akik Istent akarnak játszani. Tehát nem,

⁵ <http://www.parokia.hu/hir/mutat/1834/> (megnyitva: 2011. március 9.)

⁶ Úgy tűnik, az amerikai mintáit túlságosan szolgai módon követő Sípos Ete Zoltán a maga bírálatának 11. alfejezetében (*A Biblia Istene: Fontos a népe is?*) szintén figyelmen kívül hagyta a munka e jellemvonását.

valóban nem vagyok oda a vallásért – mondta némi szarkazmussal –, és a politikát és a gazdaságot sem különösebben kedvelem. – Jézus ábrázata észrevehetően elsötétült. – De miért is kellene kedvelnem? Hisz ezekből áll a rettegésre épülő, emberalkotta ’szentháromság’, amely pusztítja a Földet, és rászedi azokat, akik számomra fontosak. Nézhet-e bárki elébe olyan szellemi zaklatásnak és aggodalomnak, amely nem kapcsolódik a fenti három valamelyikéhez?”⁷

Az idézetben az alá-fölérendelésre alapuló intézmények bírálata fogalmazódik meg. Ez a párbeszéd viszont éles ellentétben áll egy korábbival, amely csupán néhány oldallal előbb szerepel – szintén Jézus és Mack között. Itt Jézus határtalan büszkeséggel és rajongással mutatja be Macknek a menyasszonyát, az Egyházat (“my bride, the Church”), „azt az asszonyt, akibe szerelmes” (“the woman I’m in love with”). A Szentírásból jól ismert kép valóban felüdülést kelt, és Jézus tényleg olyan elragadtatással beszél a menyasszonyáról, hogy Pál apostol „felette nagy titkának” jelenlétét is érezzük egy pillanatra. Mack viszont afelett sajnálkozik, hogy nem találkozott ezzel az asszonnyal, mert ő „nem az a hely”, ahová Mack vasárnap szokott járni. Jézus felvilágosítja, hogy mindez azért van, mert Mack csak az intézményt, az emberalkotta rendszert látja, ő pedig nem ezt jött felépíteni, hanem azok élő és lélegző közösségét, akik őt szeretik. A kapcsolatok és az életünk megosztása révén válhatunk e közösség tagjaivá. Jézus humorosan hangsúlyozza a lényegét: „Ezt ti nem tudjátok megépíteni. Ez az én dolgom, és ami azt illeti, egész jól is csinálom.”⁸

Young egyházképe tehát több szempontból hasonlítható akár az ősgyülekezethez, akár a Heidelbergi Káté 54. kérdésében szereplő megállapításhoz, miszerint „Isten Fia a világ kezdetétől fogva a világ végezetéig [...] sereget gyűjt”. Ugyanakkor nyilvánvalóan érezhetőek ennek a lelki (láthatatlan?) egyházképnek a hátrányai is. Ezen a ponton valóban megszívlelendő Szabó István aggodalma a majdan ide-oda csapódó, átmeneti társulásokban élő keresztyénekről. Young „egyház-meghatározása” – ha a regény műfajához tartozó munka értelmezésekor illet egyáltalán mondani lehet – egyrészt pozitív, hiszen hangsúlyozza az egyén Istennel kiépítendő személyes kapcsolatát, viszont ebben a pozitívumában rejlik a csapda is, hiszen az egyházat nem kisebb közösségek (családok), hanem kifejezetten *egyének* közösségének tartja. A regényben Jézus így mutatja be menyasszonyát:

„Ez az én menyasszonyom, az Egyház képe: *egyének* (*individuals*), akik együttesen alkotják a lelki várost, melynek közepén élő folyam hömpölyög, és mindkét partján olyan fák növekednek, melyek gyümölcse meggyógyítja a nemzetek se-

⁷ Young: *A vískó* 184–185. Az angol eredeti szöveg így hangzik: “I really do want to understand. I mean, I find the way you are so different from all the well-intentioned religious stuff I’m familiar with.” “As well-intentioned as it might be, you know that religious machinery can chew up people!” Jesus said with a bite of his own. “An awful lot of what is done in my name has nothing to do with me and is often, even if unintentional, very contrary to my purposes.” “You’re not too fond of religion and institutions?” Mack said, not sure if he was asking a question or making an observation. “I don’t create institutions. Never have, never will.” “What about the institution of marriage?” “Marriage is not an institution. It’s a relationship.” Jesus paused, his voice steady and patient. “Like I said, I don’t create institutions; that’s an occupation for those who want to play God. So no, I’m not too big on religion,” Jesus said a little sarcastically, “and not very fond of politics or economics either.” Jesus’ visage darkened noticeably. “And why should I be? They are the man-created trinity of terrors that ravages the earth and deceives those I care about. What mental turmoil and anxiety does any human face that is not related to one of those three?”

⁸ Young: *A vískó* 182–183.

beit és fájdalmait. Ez a város mindig nyitva áll, és mindegyik kapuja egyetlen gyöngyből készült... [...] Ez volnék én! [...] Az igazgyöngy az egyetlen olyan drágakő, amely fájdalom, szenvedés és – végül – halál által jön létre.”⁹

A fenti leírás emlékeztet az Augustinus-féle *Isten városára* (*Civitas Dei*), viszont talán az észak-amerikai életstílusból és saját gyermekkorának családi kudarcaiból kiábrándulva Young még nem jut el annak kimondásáig, hogy nem az egyén, hanem a család az emberi közösség (és így az egyház) élő alapsejtje. Az emberi intézmények „szentháromságának” – vallás, politika és gazdaság – fentebb idézett támadása korunk „terrorizmus elleni küzdelmét”, vallási indítékú fegyveres konfliktusait, gazdaságinak mondott erkölcsi válságát és erkölcsileg világszinten mélypontra zuhant politikai osztályát tekintve teljesen érthető és jogos. Ezt Szabó István sem kifogásolja. Az individualizálódás veszélyes lehet, de Young nem kívánt fellépni (és nem is lépett fel) valamiféle új vallási intézmény alapítási szándékával. Interjúi, amelyek szép számmal gyülekeznek a *Youtube*-on és más honlapokon, egyértelműen arról tanúskodnak, hogy Young közösségben élő, hitét gyakorló keresztyén ember maradt, nem vonult vissza valamiféle elefántcsonttorony-típusú magánkeresztyénségbe. Mindezzel együtt, magyar református keresztyénként Young talán túlzott individualizmusa sokkal kevésbé aggaszt, mint Sípos Ete Zoltánnak alábbi – szigorúan biblikus bírálatként megfogalmazott – kijelentése:

„Ezen a földön nem létezik [*sic!*] Istennek és embernek az a fajta közvetlen, misztikus kapcsolata, amit a könyv sugall.”¹⁰

Véleményem szerint a dogmatika formális nyelvén megfogalmazott fenti kijelentés sokkal szigorúbban kívánja korlátozni Istennek és az ő Szent Lelkének szabadságát, mint amennyire – a művészi szabadság jegyében – W. P. Young engedte szárnyalni a maga képzeletét Isten titkainak magasságaiban. Isten és ember közvetlen kapcsolatának ez a kategorikus tagadása (ti., hogy a földön egyszerűen *nem létezik* ilyen kapcsolat) a Szentírás ó- és újszövetségi szereplőitől (az Istent vendégül látó Ábrahámától, a Sínai-hegyen Istennel beszélgető Mózesőtől, az ihletett prófétáktól, látomásokat átélt apostoloktól, a harmadik évig ragadtatott embertől, akivel Pál dicsekszik a 2Kor 12,2–5-ben stb., stb.) kezdve az egyház kétezer esztendejének történelmében keresztül annyi más hívő keresztyén ember bizonyágtételének hitelét vonja kétségbe, hogy azoknak pusztá felsorolása is lehetetlen vállalkozás. Igaz, hogy a sadduceusok is azt mondták: nincs feltámadás (vö. ApCsel 23,6–8). Attól még volt és van. Ehelyütt jó tanácsként idézném még a nevében is derűt hordozó Poitiers-i Hilariusnak az emberi értelem behatárolt felfogóképességével kapcsolatos figyelmeztetését:

„Nem kell annyira megbízni az emberi értelemben, hogy bárki is tökéletes ismeretnek tekintse azt, amit tud, és abban vélje az abszolút értelem végső fokát, hogy minden tekintetben megegyezik az igazsággal az, amit a maga elméjében végiggondol. A tökéletesség nélküli nem képes felfogni a tökéleteset; aki mástól kapja létét, az nem képes megszerezni alkotója értelmét vagy a sajátját: önmagát csak létének keretei között képes érzékelni, és érzéke tovább nem terjedhet, csak addig, ameddig a beléje oltott természet megengedi. [...] Ezért minden hitelenség balgaság, mert a tökéletesség nélküli érzékelés, mindent a maga erőtlen vélekedésé-

⁹ Young: *A viskó* 182–183.

¹⁰ Sípos: *Istent is lehet hamisítani?*

hez szabva, azt képzei, hogy nem történhet meg az, amit nem képes felfogni. A hitetlenség oka az erőtlenségről szóló vélekedésben van: ha valaki elképzei, hogy nem történt meg, abból arra következett, hogy nem is történhet meg.”¹¹

Young televíziós szerepléseire visszatérve egyébként módfelett furcsa, hogy az elemzők – külföldiek és hazaiak egyaránt – egyáltalán nem reflektálnak ezekre az interjúkra, amelyekben a szerző rengeteg gondolatot világít meg részletesen. A szigorú kritikusok csupán a könyv mondatait vesézik ki, és elfelejtik, hogy élő szerzővel van dolguk, akinek a saját munkájára történő utólagos reflexiói mindenképpen relevánsak a könyv recepciója és feltételezett hatásának értékelése szempontjából. Ókori dogmatörténészként – amikor az ember arra van ítélve, hogy holt szerzők gyakran hézagosan fennmaradt művei alapján mondjon véleményt az illető keresztyén gondolkodó ortodoxiájáról vagy heterodoxiájáról, és közben afölött aggódik, hogy vajon helyesen értette-e a műben szereplő egyik vagy másik gondolatot – szóval ókori dogmatörténészként sokért nem adnám, ha pl. leülhetnék Origenésszel egy rövid beszélgetésre, vagy legalább megnézhetném pl. a *Times Magazine*-nak adott interjút. Műveiről szóló értékelésemben biztosan bevonnám az ekként tapasztaltakat. De az is lehet, hogy *A vískó* leírt betűjéhez való ragaszkodás egyben menekülés is az élő szerző nyílt és közvetlen, de semmiképpen sem destruktív üzenete elől: a jelenleg elérhető interjúk meghallgatása után ugyanis még nehezebb megvádolni Youngot ennyiféle hátsó szándékkal és eretnekséggel.

Isten és ember kapcsolatának egyedisége

Sípos Ete Zoltán külön kifogásolja, hogy „*A vískó* istene” (akit szándékosan kisbetűvel ír), túlságosan „emberközpontú”. Szerinte Jézusnak a regényben semmiképpen nem kellene ilyeneket mondania: „Azért jöttem, hogy a lehető legteljesebb Életet adjam neked. Az én életemet.”¹² És az élete leghatalmasabb terhétől Isten segítségével megszabaduló Macknek sem illene végül így nyilatkoznia Istenről: „A szolgáló Isten. [...] Sokkal inkább: az engem szolgáló Isten!”¹³ A magyar fordításon itt óhatatlanul javítanunk kell, hogy a biblikus áthallás és parafrázis érthetőbb legyen. Mack ugyanis ezt mondja: „Isten, a szolga. Sokkal inkább: Isten, az én szolgálóm.”¹⁴

A fentiek kapcsán valószínűleg fölösleges újból az analogikus jellegre hivatkozni. Ehelyett hadd utaljunk Ézsaiás prófétának az Úr alázatos és szenvedő szolgálójára vonatkozó jóvendöléseire (Ézs 42,1–9; Ézs 53,1–12; vö. Mt 12,17–21; ApCsel 8,32–35 stb.), és főként Pál apostol Krisztus-himnuszának alábbi részletére: *Annakokáért az az indulat legyen bennetek, mely volt a Krisztus Jézusban is, aki, mikor Istennek formájában vala, nem tekintette zsákmánynak azt, hogy ő az Istennel egyenlő, hanem önmagát megüresíté, szolgálai formát vévén föl, emberekhez hasonlóná lévén; és mikor olyan állapotban találtatott mint ember, megalázta magát, engedelmes lévén haláláig, még pedig a keresztfának haláláig* (Fil 2,5–8).

Az álló betűs rész az, amelyre e himnusz kapcsán figyelniünk kell: az örökkévaló Ige emberré válását Pál apostol úgy értelmezi, hogy „Isten formája” megüresítette önmagát, és magára vette a „szolgálai formát”. E két kifejezés a későbbi teológiai irodalomban – különösen a kappadókiai atyák és az antiochiai tanítók szótárában – Krisztus két

¹¹ Poitiers-i Hilarius: *A Szentháromságról* (*De Trinitate*) 3, 24. Vö. Pásztori: *Mindnyájan egybehangozóan tanítjuk* 58–60.

¹² Young: *A vískó* 185.

¹³ Uo. 244.

¹⁴ „God, the servant. [...] It is more truly God, my servant.”

természetének szakkifejezésévé lépett elő: az „Isten formája” (μορφή θεοῦ) Krisztus isteni természetét, az „ember formája” (μορφή δούλου) az Ő emberi természetét jelenti. Bármennyire is furcsa, Jézusnak ez a (rab)szolgai formája és szerepe egyáltalán nem idegen a Szentírás tanításától. Csupán komolyan kellene venni az ő szavait, amikor így szól az elsőség felett vetekedő tanítványaihoz: „Ha valaki első akar lenni, legyen mindenek között utolsó és mindeneknek szolgája” (Mk 9,35). Itt a „szolga” másik görög kifejezésével, a δούλος-szal találkozunk. Pál egyenesen úgy beszél Jézus Krisztusról, mint aki *rabszolgaként* „a keresztfának haláláig” aláta meg magát. A keresztfá egyébként a szökött rabszolgák megszégyenítő és elrettentő büntetése is volt. Jézust pedig egy életerős rabszolga áráért adták el, és közönséges rabszolgaként feszítették meg.

Az angol bibliafordításokban a „(rab)szolga” kifejezés megfelelője a „servant”, a Fil 2,7-ben szereplő „szolgai forma” pedig „the form of a servant”. Csupán csodálkozni lehet azon, hogy *A viskó* „hitvédő” kritikusai képtelenek meglátni „a szolga formája” (*the form of the servant*) bibliai kifejezésének döbbenetes parafrázisát Mack fenti kijelentésében: „Isten, a szolga [*God, the servant*]”, illetve „Isten, az én szolgám [*God, my servant*]”. Igen, a szinte „tanácsi előterjesztés” szintjéig nyilvánvalóvá tett analogikus üzenet a következő: Isten annyira szeretett bennünket, hogy minket, akik az ő szolgáinak nevezük és tartjuk magunkat (ahogyan Pál is Krisztus rabszolgájának nevezte magát), az ő Krisztusban megmutatkozó kegyelme folytán ráébreszt arra, hogy megváltásunkat munkáló szolgánkká lett. Nem csupán szolgának tette magát, ahogy mi szoktuk: valóságosan szolgál, szégyenfára feszített rabszolga lett, hogy mi szabadok lehessünk. Tényleg annyira bibliátlan gondolat lenne ez? Ilyen értelemben némileg értetlenül állok Szabó István alábbi aggálya előtt is, aki ennek kapcsán a mű „hiper-protestáns” jellegétől tart:

„[*A viskó*] olyan mértékben hiper-protestáns, ha szabad ezt mondani, hogy szinte ijesztő. Mi ez a hiper-protestáns? Egy szál magam vagyok, és nekem a Szentháromság Istennel van dolgom, és annyira egy szál magam vagyok, és annyira totális az én személyiségem (és az én személyiség-problémám), hogy ahhoz a Szentháromság Isten mindhárom személyének be kell vetnie magát, sőt még a titokzatos Bölcsességet is oda kell idézni. És az ő nagy szeretetükkel kell legyőzni a bajt az én nyughatatlan lelkemben. Ezt én hiper-protestantizmusnak nevezem, miközben azért az általános vallás összes archétipiája visszalopózik.”¹⁵

A fentiekhez – megértve Szabó Istvánnak a könyv „gyöker-, hagyomány-, környezet- és társiaság-nélküliségéhez” fűződő aggályait – csupán a következőket fűzhetjük. Young pusztán azt akarja hangsúlyozni, amit éppen a legsúlyosabb mondanivalójú 16. fejezet (*Egy fájdalmas reggel*) élére, tehát elég nyilvánvalóan kiemelt helyre illesztett mottóként:

„Egy végtelen Isten teljesen oda tudja adni Önmagát minden egyes gyermekének. Nem úgy osztja szét Önmagát, hogy kinek-kinek egy-egy rész jusson, hanem mindeniknek olyan tökéletesen adja oda teljes Önmagát, mintha mások nem is léteznének. (A. W. Tozer)”¹⁶

A regény – meglátásom szerint – éppen azt üzeni, hogy Isten közvetlen közelében, az ő társaságában lenni valóban *ekkora* kiváltságot jelent. Isten úgy hajol le hozzám,

¹⁵ <http://www.parokia.hu/hir/mutat/1834/> (megnyitva: 2011. március 9.)

¹⁶ Young: *A viskó* 225. A fordítást némileg igazítottam az eredetihez: “An infinite God can give all of Himself to each of His children. He does not distribute Himself that each may have a part, but to each one He gives all of Himself as fully as if there were no others.”

mintha én volnék az univerzum központja és az ő legkedvesebb teremtménye, és az univerzum egészéhez képest (no meg felebarátaim véleménye szerint) valóban jelentéktelen problémámat a legfontosabbként kezeli, mert akkor, abban a pillanatban éppen erre van szükségem. Ebben nem a „hiper-protestáns” önzést kell meglátnunk (ha jól érzékelem, erre vonatkozik Szabó István aggálya), hanem azt a páratlan istenélményt, amelyet egy ilyen találkozás – bibliai és dogmatikai kifejezéssel élve: a megtérés – valóban nyújthat. Ellenkező esetben semmi értelme sincs a „fogadd el Jézust *személyes* Megváltódnak” típusú kegyes buzdításoknak.

Azt hiszem, a Krisztusban megtért ember élhet azzal a szabadságával, hogy nem irigykedik az éppen frissen megtérő hittestvér páratlan és egyedi istenélményére. Ez a türelem az elfogadás jele: ebből az istenélményből csírázik ki az az új életvitel, amely „a gondolkodás megváltoztatásával” (μετάνοια) majd őt is képessé teszi arra, hogy mások induló hitének és páratlan istenélményének saját hasonló emlékei felidézésével – ha vannak – valóban örülni tudjon. A másoknak való szolgálat, illetve a mások észrevétele nyilvánvalóan ebből következik: a páratlan istenélmény korántsem jelenti azt, hogy kisajátítottam Istent magamnak.

Tozer mottóként idézett gondolata értelmében Isten végtelensége éppen azt jelenti, hogy a világon akár hat és félmilliárd vagy ennél sokkal több ember *egyszerre* érezheti magát az univerzum központjának és részesülhet páratlan istenélményben anélkül, hogy ezzel bármelyik embertársát megrovidítené. Ebből az istenélményből pedig mindenki egy egész életen át táplálkozhat, és ez nyilvánvalóan mások javát is szolgálja majd. A szentháromságtan kérdéskörére visszaulva: Isten – aki egyszerre végtelen és személy(es) – éppen ezért nem írható le a mi személy-fogalmunkkal, hiszen számunkra a „személy” nyilvánvalóan helyhez kötöttséget jelent. Pl. ez a kijelentés: „személyesen ott voltam” egyben azt is jelenti, hogy nem lehettem másutt. Így tudunk alibit igazolni a bíróságon. Istennek, aki végtelen személy, soha nincs alibije. Ő mindig, mindenütt, teljesen és személyesen jelen tud lenni, akár négyszemközt is. Négyszemközt: egyszerre hat és félmilliárd emberrel. Ebből a szempontból is hasznosnak vélem a regényben Papa következő szavait:

„Mackenzie, én tökéletesen szent vagyok, és tökéletesen más, mint te. Az a probléma, hogy sokan úgy próbálnak megragadni valamit abból, hogy ki is vagyok valójában, hogy veszik saját maguk legjobb változatát, ezt aztán az n-edik hatványra emelik, majd beletömik mindazt a jóságot, amit csak el tudnak képzelni, és ez gyakran nem túl sok, és aztán a végeredményt elnevezik Istennek. Lehetséges, hogy mindez nagyon nemes próbálkozásnak tűnik, de szánalmasan alatta marad annak, aki valójában vagyok. Én nem egyszerűen a te legtökéletesebb verziód vagyok, akit csak el tudsz képzelni. Én ennél sokkal több vagyok, messze fölötte annak, és túl mindazon, amit csak kérni vagy elgondolni tudsz.”¹⁷

A történet leghihetlenebb és egyben legcsodálatosabb része az, hogy ez a végtelen, senki által le nem írható, meg nem fogható és mégis személyes Isten éppen benem akar lakozást venni. Erről a kapcsolatról – amelyről Sípos Ete Zoltán egyszerűen úgy nyilatkozott, hogy „ezen a földön nem létezik” –, nos erről a páratlan istenélménnyel kezdődő, a Krisztusban nyert új életről és arról a Pál apostoltól származó gondolatról, hogy „élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus” (Gal 2,20) a regény Jézus-alakja így beszél:

¹⁷ Young: *A viskó* 101–102.

„– Mack, a szeretethez hasonlóan az alávetettség sem olyan valami, amit meg tudsz valósítani, főleg nem a saját erődből. Ha nincs meg benned az én életem, akkor nem tudod magad alávetni Nannek, sem a gyermekeidnek, sem bárki másnak az életedben, beleértve még Papát is.

– Úgy érted – vetette közbe Mack némi szarkazmussal –, hogy nem elég egyszerűen ezt kérdezni: 'Vajon mit tenne Jézus?'

Jézus kuncogott. – Jó szándék, rossz elgondolás. Majd tudasd velem, mire jutottál, ha úgy döntesz, hogy ezt az utat választod. – Szünetet tartott, és elkomolyodott. – Komolyra fordítva a szót, az én életemet nem utánzásra vagy másolásra való mintának szántuk. Az én követőimnek lenni nem azt jelenti, hogy megpróbálsz 'olyan lenni, mint Jézus', hanem azt jelenti, hogy kiirtod magadból a függetlenségre való törekvést. Azért jöttem, hogy életet adjak neked; valódi életet: az én életemet. Eljövünk, hogy a saját életünket éljük benned, hogy elkezdhesd a mi szemünkkel látni, a mi fülünkkel hallani, a mi kezünkkel érinteni és úgy gondolkodni, mint mi. De mi soha nem fogjuk rád kényszeríteni ezt a szövetséget. Ha a saját utadat akarod járni, ám legyen. Az idő nekünk dolgozik."¹⁸

Ebben a jelenetben – amelynek kapcsán számos kritikus és blog-hozzászóló nem a mondanivalóra reflektál, hanem Jézus kuncogásán akad fenn¹⁹ – nem pusztán a klaszszikus *imitatio Christi* (Krisztus követése, Krisztus utánzása) gondolat újrafogalmazását kell látnunk. A szerző nemcsak a „Krisztusban való életről”, hanem – Pál apostollal egybehangzóan – Krisztusnak „bennem való életéről” beszél. Pontosan úgy, ahogyan F. Nicolai 1599-ben írt karácsonyi dicsérete magyar változatának (*Szívünk vígsággal ma bétől*) 5. szakaszában énekeljük: „Jézus, engedj hozzád mennem, Éljek benned, te én-bennem”.²⁰ És ez nem véletlen, hanem tudatos szemléletváltás Young részéről. Lehet, hogy furcsán hangzik, de ebben a megközelítésben semmi újdonság nincs azon kívül, hogy a szerző nem szellemiesítette el, hanem komolyan vette a Gal 2,20-at, és ugyanígy felelősen viszonyul Jézus főpapi imájának kettős záró üzenetéhez: „én őbennük és te én-bennem” (Jn 17,23) és „hogy én is őbennük legyek” (Jn 17,26). Ennek megvilágításához a szerző egyik televíziós interjújának utolsó mondatait idézném magyar fordításban, hiszen nemcsak a fenti kérdést, hanem a mű szándékának egészét is megvilágítja:

„[Riporter:] Ön szerintem meglepő dolgokat is állít. Úgy vélem, hogy az emberek meglepőnek tartják majd, amit a 149. oldalon ön Jézus szájába ad: 'az én életemet nem utánzásra/másolásra való mintának szántuk'. Mi pedig olyan karpereceket hordunk, amelyeken azt írja: 'Mit tenne Jézus?', és ott van a sok kis jelzavunk és cselekedetünk, amelyek biztonságos érzést keltenek bennünk. Mít akart üzenni a fenti mondattal?

¹⁸ Young: *A viskó* 153–154.

¹⁹ Ld. pl. Kéry Zsuzsanna értékelését: „A Jézus-figura egy kacarászó idióta, aki szerelemes [*sic*] a saját teremtsébe. Kissé ügyefogyott, elejti a paradicsomszöszöt, amivel jól leönti Papa szoknyáját, de a „Szentháromság” csak jót nevet ezen. (A történetben Jézus végig kacarászik és röhögcsél – sőt, a magyar fordításban „kuncog”). Ő és a Szentháromság másik két tagja annyira hozzánk hasonló karakterek, hogy sok olvasó állítja: sokkal megnyugtatóbb istenképük lett tőle. Elképesztő, hogy milyen mértékű sértésekkel kell a szent Isten tulajdonságait lebutítani, hogy egy hívő keresztény megnyugodjon tőle.” http://hitvedelem.blog.hu/2010/01/23/te_milyen_istent_szeretnel_ertekezes_william_paul_young_a_visko_the_shack_c_konyverol_2_resz (megnyitva: 2011. március 9.).

²⁰ *Magyar Református Énekeskönyv*. Kiadja a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata. Budapest 1996, 204. ének, 321.

[W. P. Young:] Ha önnek egy „MTJ” feliratú karperece volna, és megkérdezné a gyermekeimet, hogy az mit jelent, ezt mondanák: ’Mit *tesz* Jézus?’ [illetve ’Mit *főg/ mit akar tenni* Jézus?], és nem azt, hogy ’Mit *tenne* Jézus?’ Ha múlt időt [illetve feltételes módot] használok, mintát teremtettem. Számomra az Új Szövetség központja [központisága] nem ez: Jézus eljött, hogy nekünk adja a Szent Lelket, aki segít minket hasonlóvá lenni őhozzá. Számomra Jézust követni, Jézus-követőnek lenni nem azt jelenti, hogy megpróbálunk olyanok lenni, mint ő, hanem engedjük, hogy ő önmaga legyen a mi saját személyi mivoltunk egyediségében. Ez számomra az Új Szövetség, hogy ti. ő valóban azért jött el, hogy mi bennünk éljen. Tudja, Jézus az egyetlen reménység: nem csupán számunkra, egyénekként, hanem ő a világ egyetlen reménysége is.

[Riporter:] Ez lenyűgöző és egyedülálló története és módja annak, hogy friss és szélesebb képet nyújtson számunkra Isten kilétéről. Talán inkább sajátos, semmint szélesebb képet. Ön mit kíván, az emberek mivel maradjanak *A viskó* elolvasása után?

[W. P. Young:] Ez valóban nagyszerű kérdés. Azt akarom, hogy tudják, vagy valamiképpen érezzék: Isten sokkalta nagyobb, mint gondolták. Ő egyáltalán nem beskatulyázható, és noha viselkedését nem lehet előre kiszámítani – hiszen ’a háromban’ valóságos személlyel, a tulajdonképpeni Eggyel van dolgunk –, és annak ellenére, hogy viselkedése bizonytalan e bizonytalanságokkal teli világban, *a jelleme viszont nem az, Isten jelleme teljesen bizonyos*. Éppen ezért a központi kérdés a következő: Jó-e Isten? Részt vesz-e [az életünkben/törődik-e velünk]? Ha ezekre igennel tudok válaszolni, akkor van hely, ahol megvethetem a lábam: olyan hely, amely egyébként nem állna rendelkezésemre.”²¹

Nemcsak a fenti interjú, hanem az egész mű alapján megalapozatlannak tűnik Sípos Ete Zoltán azon elmarasztaló megjegyzése, amellyel kifogásolja az Isten és az ember kapcsolatának bemutatását:

²¹ [Reporter]: You also say some things that I think are startling. For example, I think that people would find that startling. On page 149 you say that Jesus says “my life was not meant to be an example to copy”. And we wear bracelets that say “What would Jesus do?”, we have all these little slogans and things that we do that make us feel comfortable. What did you mean by that? [W. P. Young]: If you asked my children, if you had a bracelet that said „WWJD” and you asked them what they would say that means, they will tell you: “What will Jesus do?” rather than “would”. When you use past tense you have created a model. To me the centrality of the New Covenant is not that he has come to give us the Holy Spirit to help us be like him. To me following Jesus, being a Jesus-follower is not trying to be like him, it’s allowing him to be himself in the uniqueness of our own personhood, and that to me is the New Covenant, that he has actually come to live inside of us. You know, Jesus is the only hope, not only for us as individuals, but he is the only hope for the world. [Reporter:] This is a fascinating and unique story and way of giving us a fresh, broader picture of who God is. Maybe more specific, not broader. What do you want people to walk away from this with after they read *The Shack*? [W. P. Young]: Boy, that’s a great question. I want them to know or have a sense that God is so much bigger than they had thought, that he is totally outside the box, that although his behaviour is unpredictable – you are dealing with an actual person in terms of the three, but the One – even though his behaviour is uncertain in a world full of uncertainty, his character is not. His character is absolutely certain, and that’s why the core question is: “is he good?”, “is he involved?” And if I can say “yes” to those, I’ve got some place to plant my feet that I didn’t have otherwise.’ William Paul Young: *A Look Inside The ‘Shack’*. In: *700 Club*, March 2008 (CBN.com) <http://www.youtube.com/watch?hl=en-GB&v=MYvjRiun3MA> (megnyitva: 2011. március 9.).

„Isten nem a haverunk, akivel egy szinten állva bratyizhatunk. Az, hogy Jézus Krisztus emberi természetünket felvette istenségére, nem jelenti azt, hogy eltűnt az Isten és teremtmény közti különbség.”²²

Mindezzel tökéletesen egyet lehet érteni: csupán az nem világos, hogy miképpen vonatkoztatható mindez *A viskóra*? A könyvben nem esik szó arról, hogy akár Jézus, akár más teljesen eltüntette volna a teremtő és a teremtmény közötti különbséget: a közösség megteremtése ugyanis nem egyenlő a különbségek eltörlésével. Jézussal nyilvánvalóan nem lehet „bratyizni”, de barátkozni igen. Főleg abból következően, hogy ő, aki a rab-szolgaságig megalázta magát értünk, barátainak nevezett bennünket, és kiemelt a szolgálai sorból, hogy tudjuk és értsük, mit cselekszik és miért (vö. Jn 15,15). A regényben Mack sehol nem „bratyizik” Jézussal, Papával vagy Sarayuvál: az időnként humoros epizódokkal tarkított *baráti* beszélgetések a legmélyebb egzisztenciális kérdéseket érintik. Egyáltalán nem „haverok” tivornyázása ez: különösen a 16. fejezet „fájdalmas reggele” nem az. A beszélgetések valóban baráti légkörben, noha nem feszültségektől mentesen zajlanak. Ez barátok között egyébként nemcsak megengedett, hanem a bizalom alapján egyenesen elvárt dolog. De amikor komolyra fordul az ügy, nincs apelláta. Feltételezem, hogy egyetlen figyelmes olvasó sem tekinti „bratyizásnak” azt a jelenetet, amikor a minden szempontból atyai valóságot és tekintélyt magára öltő Isten egyenesen arra kéri Macket, hogy bocsásson meg lánya gyilkosának. Aki pedig a regényből sugárzó baráti légkör alapján úgy véli, hogy *A viskó* szerzője túlságosan könnyű, mondhatni „haverok közt” vagy „kéz alatt” elintézett „egérutat” biztosít főhőse számára – a saját nyomorúságaiból való szabaduláshoz –, az olvassa újra figyelmesen a 11. és 16. fejezeteket.

A regényben kibontakozó Isten–ember kapcsolat és párbeszéd apropóján Szabó István alábbi aggályát is meg kell vizsgálnunk:

„A regényben kibontakozó diskurzus úgy bontakozik ki, hogy semmisíti a mögöttünk álló kétezer éves keresztyén fáradozást, mely az isteni titkok, isteni ki nyilatkoztatások, üzenetek megértésére irányult. A főszereplő a végén már-már úgy áll előttünk, hogy hozzá képest Augustinusnak, Luthernek, vagy a keresztyénség összes tiszteletre méltó teológusának a fáradozása és a küszködése semmit sem ér! *A viskó* kedélyes Szentháromsága időnként huncutul kacsint a főszereplőre, s értesre adja, hogy most megé ám élesben a dolog. A kétezer éves keresztyénség csak vaktölténnyel vívta a próba-háborút vagy hadgyakorlatot, most megé igazán élesben a dolog. Ha jól sejtem, ez a vonulat teljesen beleil-leszkedik az amerikai keresztyén pop-kultúrába, abban él, mozog, abból táplál-kozik. Itt jelentkezik az a meggyőződés, hogy a keresztyénség minden nemze-dékben, sőt minden egyes keresztyén életében előlről kezdődik. Pedig Isten a világ kezdetétől fogva munkálja az övéi üdvösségét, és a hagyományból nem mindig csak regula, parancs, kényszer érkezik, hanem megérlelt bölcsesség, be-látás, jó tapasztalat, vezetetés is.”²³

A fenti idézetnek az inkulturációval kapcsolatos részére már nem térünk vissza. Va-lóban az amerikai pop-kultúra közege határozza meg a regény irányítottságát és hang-súlyait. Ez a fent említett okok miatt érthető. Viszont nem kell feltétlenül azt látnunk ebben, hogy a szerző a kétezer éves keresztyén fáradozás, köztük Augustinus, Luther

²² Sípós: *Istent is lebet hamisítani?*

²³ <http://www.parokia.hu/hir/mutat/1834/> (megnyitva: 2011. március 9.)

és a többiek megsemmisítésére vagy becsmérésére törekszik (egyébként egyikük neve sem jelenik meg a könyvben). Hiszen nem a mások teológiai problémáira, hanem a saját lelki válságára keresi a megoldást! *A viskó* nem elméleti teológiai fejtegetés, hanem egy kétségbeesett ember lelki haláltól való megmentésének története. Egyébként Allen Mackenzie Phillips ugyanazzal a gonddal küzd, mint Luther: keresi az irtalmas Istent. Azt, aki Jó, és akiről minden negatív tapasztalata ellenére el tudja hinni, hogy Jó. És megtalálja. Míg Luther az „egyedül hit által” tanítás igazában, addig Mack az „egyedül Isten feltétlen jóságába vetett bizalomban” lel megnyugvásra. A fiát, Adeodatust elveszítő Augustinus is sokban hasonló utat jár be Isten felé. A hithez vezető út egy pontján az embernek óhatatlanul négy szemközt kell maradnia Istennel.

Biológiai igazság, hogy az egyedfejlődés megismétli a törzsfjlődést. Ez bizonyos fókig a szellemi és a hitbeli életben sincs másképpen. Mindenki átmegy bizonyos fázisokon, amelyeket elődei talán ezerszer is megjártak, és ezeket adott esetben mégsem lehet megtakarítani: pontosan úgy, mint azt az élményt, hogy a gyermek – szülei tiltása ellenére – mégis odadugja az ujját a forró kályhához. És akkor végre megtanulja azt a leckét, amit már annyiszor hallott. Ez viszont nem magától történik. Mindaddig, amíg csak elméletben tudok valamit, az még nem az enyém, és amíg át nem élem, addig mások által és vaktölténnyel vívott csatának tűnhet. Igen, a keresztyénség – legalábbis az, ami maradandó, és nem pusztán külső máz vagy szokáshalmaz, amely az első akadály jelentkezésekor menthetetlenül leperog az emberről – minden egyes keresztyén életében előlről kezdődik. Ha nem így lenne, az Anyaszentegyház réges-régen elnéptelenedett volna. És miután a keresztyén ember „hitbeli egyedfejlődése” megismételte a törzsfjlődést, miután saját életében is végigment azokon a vajadásokon, mint hitbeli elődei, akkor és csak akkor következhet „a hagyományból érkező megérlelt bölcsesség, belátás, jó tapasztalat és vezetetés” értékének elfogadása. Természetesen ehhez kellenek majd a megfelelő emberek és közösségek.

Egyébként mindenik nagy teológus életrajzában végigkövethető ez a vonulat. Augustinus kilenc évet töltött a manicheisták között, és még patrónusát, Romanianust is megnyerte a szekta számára, pedig volt érte imádkozó édesanyja, és állt előtte számos példa, hogy mi az igazi keresztyénség. Ehhez képest már harminc éves is elmúlt, mire az egyház és a hit valóban kezdte érdekelni. A folyamat során pedig nemcsak édesanyját, hanem legjobb barátját, sőt fiát is elveszítette.

Luther aszketikus szerzetesi életmódja is régen bejáratott módszer volt: a kegyelmes Istent viszont neki sem sikerült egyből megtalálnia, noha lelki atyja, Johannes Staupitz lelkiismeretesen támogatta. És miután megtért és reformátor lett, bizony ő is mondott olyat, ami csak rá volt jellemző: mintha a keresztyénség „összes tiszteletre méltó teológusának a fáradozása és a küszködése” másfélezer éven keresztül „semmit sem ért volna” – például a *Jakab levele* kapcsán. Ezt a levelet ugyanis sem Luther előtt, sem utána nem nevezte senki „Strohbrief”-nek, azaz szalmalevélnék,²⁴ és senki sem állította, hogy semmi másra nem alkalmas, mint hogy „begyűjtsanak vele a kályhába” – csak Luther az egyik

²⁴ Az Újszövetséghez írt előszavában Luther 1522-ben úgy véli, hogy János evangéliuma és első levele, Pál levelei, valamint Péter első levele „azok a könyvek, amelyek Krisztust mutatják meg neked, és mindenre megtanítanak, amit tudnod szükséges és üdvösséges, még ha soha nem látsz másik könyvet, vagy nem hallasz soha másik tanítást. Ezekhez mérve Jakab levele igazi szalmalevél; mert önmagában nincs evangéliumi jellege.” Ld. Luther: Vorrede zum Neuen Testament 1522. In: H. H. Borchert–Georg Merz (Hrg.): Luther: *Ausgewählte Werke*. Dritte Auflage, sechster Band, Bibelübersetzung Schriftauslegung Predigt. Kaiser, München 1958, 485.

1542-es asztali beszélgetésében. Ehhez képest Mack „egyedi produkciója” a teológiában mindössze a lánya gyilkosának történő megbocsátás és Isten jóságára való feltétlen ráhatározás volt: annak ellenére, hogy nem értett meg mindent Isten vagy a tragédia titkaiból. Ő nem Augustinus vagy Luther *ellenében* áll a „fájdalmas reggel” szikláján, hanem Istenhez akar visszatérni. Noha Young minden bizonnyal nem ismeri Ady Endre *Az Úr érkezése* című versét, a 234. oldalon szereplő jelenet, amelyben a férfi Papa átöleli a zokogó Macket, szinte prózai változata lehetne a híres költeménynek.

Az egyedfejlődésnek nemcsak a hitéletben, de a teológia művelésében is meg kell ismételnie a törzsfejlődést. Teológiai tanári tapasztalatom, hogy az a teológus, aki nem teszi személyes és egzisztenciális problémájává az egyházatyák, középkori teológusok, reformátorok vagy későbbiek teológiai kérdésfeltevéseit, és nem vajúdjá végig ugyanazt az utat, amit ők bejártak – úgy, mintha éppen most, vele történne először –, hanem beéri a készre fogalmazott válaszokkal, az első adandó alkalommal kudarcot vall, nemcsak bármilyen dispután, hanem ígéhirdetésének hitelessége tekintetében is. Márpedig a hagyományból csak akkor érkezik valóban „megérlelt bölcsesség, belátás, jó tapasztalat és vezetetés”, ha nem takarítom meg annak személyre szabott, valóban élményszerű megismerését.

A viskó – bibliapótlék?

Több irányból elhangzik az a bírálat, illetve félelem, hogy *A viskó* a Szentírásban járatlan olvasó számára külön kijelentés „forrása” lehet, illetve a Biblia helyére léphet. Ennél a kérdéskörnél Szabó István alábbi észrevételét szeretném előrebocsátani:

„A gondolatok, a mondatok, a mondatfűzések, a levezetések az amerikai keresztyén kultúra forrásvidékeiről származnak. Mondhatnám, hogy ami itt le van írva, semmilyen módon nem eredeti. Tudom, nem attól jó egy könyv, hogy minden ízében eredeti, ám jelezni akarom, hogy ha a keret-történettől eltekintünk, a könyvnek mégiscsak jártassággal, tapasztalattal, iskolázottsággal bíró keresztyének számára van átütő mondandója. Ha a történet megnyitja a nem keresztyén olvasó számára a kaput, s érdeklődést támaszt benne, nagy nehézségekbe fog ütközni, mert a regény nem vezet el az isteni kinyilatkoztatáshoz, ti. a Szentíráshoz, hanem abban a meghagyásban marad az olvasó (aki esetleg nem keresztyén), hogy maga a regény is érvényes forrás. [...] Lehetséges-e külön kinyilatkoztatást venni?”²⁵

Bizony maga az egyház, mint intézmény és szervezet, nemkülönben annak szolgálói jócskán tehetnek-tehetünk arról, hogy a keresztyének nem ismerik a Szentírást. Ezt elsősorban nem William Paul Young, hanem önmagunk felé kell bírálatként megfogalmazni. A reformáció bibliafordítási hullámát részben ez az egészséges önkritika is vezette: meg kell ismertetni a Szentírást Isten népével. Ezt szolgálták a bibliai alapú, érthető és a kor valóságára nézve releváns ígéhirdetések is.

A belmisszió lendületének megcsappanása mindig azt eredményezi, hogy a keresztyének nemcsak lelkeségben, hanem életfolytatásban és hitismeretben is megszegényednek. Nekünk elsősorban nem afölött kellene aggódnunk, hogy *A viskó* vajon milyen folyamatokat indít(hat) el a Szentírásban tájékozatlan emberben, hanem azon, hogy bibliailag miért ennyire műveletlen az egyházi és világi társadalmunk? Mert ez

²⁵ <http://www.parokia.hu/hir/mutat/1834/> (megnyitva: 2011. március 9.)

akkor is valóság marad, ha éppen nem jelenik meg *A viskó*. Vagy: nem *A viskó* jelenik meg. Szabó István által rendkívül találó módon észrevételezett „védekező olvasói reflexünket” pozitív irányba kellene elmozdítani: amikor „arra riad a keresztyénség, hogy támadják”,²⁶ akkor azokhoz a szentírási, hitismereti erőforrásokhoz kellene nyúlni, amelyeket a gyülekezeti (és nemcsak az iskolai) vallásórák, igehirdetések, bibliáórák, lelkigondozói alkalmak stb. alakítanak ki a hívek körében. Ha ugyanis ezek az erőforrások léteznek, akkor lehet rájuk támaszkodni, és nem kell túlzottan félteni az olvasókat, hiszen „fel vannak vértézve”: viselik „az igazság mellvasát, a hit pajzsát és az üdvösség sisakját” (Ef 6,14–17). Értelemszerűen a jelenlegi *status quón* kellene sürgősen változtatni: jóval hathatósabb bel- és külmiszióval, igei fogantatású igehirdetéssel, gyermek- és ifjúsági munkával, példaértékű erkölcsiséggel, valóban érzékelhető diakóniával, hiteles pasztorációval és így tovább.

Egyébként a mű értékét semmiképpen nem csökkenti, hanem inkább emeli az a tény, hogy „mégiscsak jártassággal, tapasztalattal, iskolázottsággal bíró keresztyének számára van átütő mondandója”.²⁷ Vagy az lenne a gond, hogy Young túl sokat feltételez olvasóiról? Ha belegondolunk, Jókai regényei ma már egyre problematikusabbak, hiszen korunk átlagolvasója nemhogy a legnépszerűbb latin bölcsességeket, de még a régies hangzású magyar szavakat, kifejezéseket is alig érti. Young könyve ehhez képest olvasmányos (még ha nem is magas szépirodalmi színvonalú), és az a jártasság, amelyet olvasóitól megkíván, jobb helyeken nem feltétlenül a keresztyén, hanem az általános műveltség szintje volna – legalábbis az európai és észak-amerikai kultúrkörben. De ha a megkövetelt színvonal ennél magasabb, az csak nyereség, hiszen arra ösztönzi az olvasót, hogy utánanézzon a dolgoknak.

Ehhez kapcsolódik a másik aggály, miszerint a regény nem vezet el a Szentíráshoz. Nem mintha ez volna a feladata (ez ugyanis inkább a mienk, egyházi szolgáké), de szerintem bőven tartalmaz annyi képet, utalást és parafrázist, amely felkelti az érdeklődést a Szentírással való foglalkozásra. A túl sok utalás azonnal kegyességi propaganda-irattá változtatná, amelyekből viszont bőven van raktáron, még hozzá – éppen Szabó István fája, de nagyon akkurátus megállapítása szerint – jobbára „Micimackó szintű” műfajban. Amúgy sem a *Quo vadis*, sem *Az Ember tragédiája* vagy a *Ben Hur* nem utasít a Szentíráshoz, de mégis tudja, érzi az ember, hogy ezekről a kérdésekről éppen onnan tudhat meg többet.

Young nem ismétli fejezetenként, hogy „olvasd a Szentírást”, viszont egyfolytában olyan kérdéseket tárgyal, amelyeknek megvilágosításához a Bibliához kell fordulnia mind a keresztyén, mind pedig a nem keresztyén olvasónak. Hiszen az Éden kertjéről, a jó és gonosz tudásának fájáról, Jézusról, Szent Lélekről (a magyar fordításban: Szent Szellemről), Isten bölcsességéről, a Példabeszédek könyvéről, Jézus kereszthaláláról, feltámadásáról, Istennek a világgal való megbékéléséről, végítéletéről, mennyről és poklóról, megbocsátásról és Istennel való szeretetkapcsolatról beszél. Nem igazán tudom, hogy a regény műfaján belül mit kellene még tennie, hogy azokat se riassza el, akik a Szentírás pusztá említésére is allergiások. Mert ilyen olvasó is akad bőven: és ők mégis elolvassák *A viskót*.

A pozitív visszajelzésekből és internetes hozzászólásokból egyébként nem úgy tűnik, hogy az olvasók amolyan külön kinyilatkoztatásként, mintegy „ötödik, deuteroka-

²⁶ <http://www.parokia.hu/hir/mutat/1834/> (megnyitva: 2011. március 9.)

²⁷ Uo.

nonikus evangéliumként” tekintenének a regényre, mint Biblián kívüli hiteles forrásra, hanem legtöbbjük igenis elkezdte olvasni a Szentírást. Sokan olyanok is, akik addig soha nem vették a kezükbe. A kulcskérdés pedig újfent az, hogy kerül-e majd e sok „szerecsen komornyik” mellé elegendő, a Filepéhez hasonlítható hitű Jézus-tanítvány, akik melléjük ülve segítenek abban, hogy „értsék, amit olvasnak” – immár a Szentírásból!²⁸

Ha már itt tartunk, a teljesség igénye nélkül hadd álljon itt néhány kulcsfontosságú bibliai utalás vagy parafrázis, amely még egy műveltebb muszlim vagy hindu számára is jelzi, hogy a továbbiakhoz jó lesz a Szentírást is felütni. Egyébként maga a Sarayu név önmagában is kíváncsivá teszi a hindut a Bibliára:

[Jézus:] – Rajtam keresztül a legkönnyebb kapcsolatba kerülni Papával vagy Sarayuval. Aki engem lát, őket is látja.²⁹

Mack legnagyobb meglepetésére még egy Gedeon Bibliát is talált az éjjeliszekrényén. [...] Csupán néhány versnyi szakaszt tudott elolvasni a Bibliából, mielőtt az eltűnt a kezéből, a lámpa meg valahogy elaludt, valaki megcsókolta az arcát, ő pedig lágyan távolodni kezdett a földtől – egy álombéli repülésben.³⁰

– Sophia?! Óóh, hát akkor ő volt az! – kiáltott fel Mack. Aztán zavart kifejezés jelent meg az arcán. – Ez akkor azt jelenti, hogy négyen vagytok? Ő is Isten?

Jézus nevetett.

– Nem, Mack. Csak hárman vagyunk. Sophia Papa bölcsességének a megtestesítője.

– Aha, mint a *Példabeszédek könyvében*, ahol a bölcsesség női alakban jelenik meg, aki az utcákon kiált, és keresi azokat, akik hallgatnak rá.

– Igen, ő az.³¹

[Papa:] – Édesem, azt kérdezted, mit végzett el Jézus a kereszten, tehát most nagyon figyelj: halála és feltámadása által teljesen megbékéltem a világgal.³²

– Mackenzie! – korholta Sarayu, a szavai pedig nagy gyöngédséggel áradtak. – A Biblia nem szabályok betartására tanít! Jézus lényét tárja elétek. [...] Az élet és a megmaradás csak *Őbenne* van, senki másban. [...]

– Láthatlak majd újból? – kérdezte [Mack] tétovázva.

– Hát persze! Megláthatsz engem egy műalkotásban vagy zenében, a csendben, vagy embereken keresztül, vagy a Teremtésben, de akár a saját örömeidben és szomorúságaidban is. Az én kommunikációs képességeim korlátlanok, életet hozznak és átformálják az embereket, és mindig összhangban vannak Papa jóságával és szeretetével. És egészen újfajta, eddig nem ismert módokon fogsz hallani és látni engem a Bibliában. Csak ne szabályokat és alapelveket kutass benne; a kapcsolatot kutasd – annak módját, ahogy jöhetsz, hogy velünk legyél.³³

[Papa:] – Amikor Jézus megbocsátott azoknak, akik a keresztre szegezték, többé már nem voltak adósai neki, sem nekem. A velük való kapcsolatomban soha nem hozom fel, amit tettek, nem szégyeníttem meg, és nem hozom zavarba őket.”³⁴

²⁸ Vö. ApCsel 8,26–39.

²⁹ Young: *A niska* 113.

³⁰ Uo. 118.

³¹ Uo. 176.

³² Uo. 199.

³³ Uo. 204.

³⁴ Uo. 232.

A „szent” és a „profán” kérdése

Ezt a kérdéskört sem hanyagolhatjuk el a szent és a profán kategóriáit emlegető bírálatok miatt, noha [...] Sípos Ete Zoltán Isten „profanizálására” vonatkozó alábbi aggodalmának gyökere az előbb már tárgyalt „inkulturáció” mentén (is) keresendő:

„*A viskó* istene (értsd: a szerző istene) egy elvilágiasított, profanizált isten, amolyan jópofásított isten, posztmodernizált, szalonképesített isten, aki a mai emberek szája íze szerint állandóan főzőcskézik, eszik-iszik, itt-ott elront valamit, viccelődik: kedélyeskedik, huncutul kacsintgat, magáról is furcsákat beszél, de olykor különös módon szólítja meg a főhőst is (pl. picinyem), egyáltalán nem félelmetes, nem alázatra indító. Elismerem, hogy a könyv jópofa istene nagyon tetszhet az élvhajhász, szentséget nem ismerő, maga feje után élő posztmodern embereknek és az elvilágiasodott keresztyéneknek. Mindazáltal, amikor Isten közel lépett az emberekhez, nem profanizálta magát, hanem megmaradt teljes szentségében, s így dicsőségben. A Bibliában szent Istennek jelentette ki magát, és úgy is jelent meg Jézus Krisztusban a földön. A Bibliában az Istenről helyesen beszélő próféták vagy apostolok soha nem profanizálták Istent. Azért sem, hogy az emberekkel elfogadtassák őt. E cél érdekében nekünk sem kell és nem is szabad ezt tennünk: nem szabad Istent profanizálni, a Szentet szentségtelenné tenni, megfosztva attól a dicsőségtől, ami őt jellemzi!”³⁵

Az első mondatok nyilvánvalóan az „inkulturáció” menti aggályokból születnek. De nem kizárólag: Sípos Ete Zoltán határozottan szembeállítja a „szentet” a „profánnal”. Ez a szembeállítás azonban már általános értelemben is nagyon művi, biblikus alapon pedig eleve helytelen kísérlet, és mint ilyen, a képmutatás melegágya. Úgy vélem, hogy nemcsak Jézus samáriai asszonyhoz intézett szavai alapján sem a „szent”, sem a „profán” nem köthető helyhez vagy műfajhoz, sőt gyakran még tartalomhoz sem. Mert bizony számos alkalommal hangzik el „profán” prédikáció a készületlen lelkipásztor szájából – éppen a „szent” helyen, a templomban. És ugyanígy megszentelő erejű érzés valakinél a könyörületességét látni pl. a legprofánabb külvárosi környezetben.

Az ember a maga életének *egészét*, nemcsak annak ún. „szent” részét kell Isten előtt és az Ő bevonásával élnie. Ha nevetésünknek, főzőcskézésünknek, evés-ivásunknak semmi köze nincs „a szentséghez”, mert ez csakis a „profán és elvilágiasodott élvhajhászat” körébe tartozhat, akkor jó keresztyénekként pl. egyáltalán ne nevezzünk? Arról nem is beszélve, hogy az utolsó vacsorán maga az Úr Jézus a lehető „legprofánabb” emberi cselekvést, az evést és ivást emeli a legmagasabb szentség szintjére, és elrendeli, hogy az ő emlékezetére cselekedjünk, amíg eljövend. Igen, az úrvacsorát *testi szájjal* vesszük magunkhoz (Heidelbergi Káté 79. kérdés) – attól az Úrtól, aki arra tanított, hogy a mindennapi kenyérért is imádkoznunk kell.

Az Úr Jézus nem azt mondta, hogy soha nem fog nekünk kenyeret adni, és hogy egyáltalán ne törődjünk az élet anyaghoz kötődő oldalával, hanem sorrendet állított fel a lelki és a testi dolgok fontossága tekintetében. Adott esetben ötezer embert vendégtelt meg, illetve több száz liter vizet változtatott borrá a menyegzői lakoma kedvéért, hogy – János evangélista kifejezésével élve – ezzel a *jelel* is hangsúlyozza: ő nemcsak a mi lelkünknek és életünk „szent” részének, hanem testünknek és az élet „profán” ré-

³⁵ Sípos: *Istent is lebet hamisítani?*

szének is korlátlan Ura. Az a típusú keresztyén gondolkodás, amely ennyire el akarja különíteni a szentet a profántól, akarva-akaratlanul kivonni igyekszik az utóbbit Isten hatalma és jogköre alól. Ez pedig sajnos éppen arra az ókori dualista tévтанításra emlékeztet, amelyet némely gnosztikus körök is vallottak (köztük Markión is), hogy ti. a világ szellemi részének Ura és Teremtője a „jó” és „szent” Isten, Jézus Krisztus Atyja, az anyagi viláé pedig a „gonosz” és „profán” demiurgosz, aki az anyag létrehozásával beengedte a gonoszt a világba. A Biblia Istene azonban mind a szellemre, mind az anyagra, mind a szentre, mind a profánra korlátlan igényt tart.

A megváltás művének említése kapcsán Sípos Ete Zoltán azt is kiemeli, hogy „amikor Isten közel lépett az emberekhez, nem profanizálta magát, hanem megmaradt teljes szentségében, s így dicsőségben”. A szent és a profán művi különválasztása ismét akadályozza az evangéliumi igazság kifejtését. Hiszen tökéletesen igaza van János evangélistának, aki saját bevallása szerint látta a köztünk lakozó (sátrat verő) Úr dicsőségét (Jn 1,14). Az evangélisták viszont bőven beszámolnak arról is, hogy Jézus számos, az ő korában hihetetlenül „profánnak” és „szentségtelennek” minősülő dolgot követett el, még hozzá szándékosan: először is Istenként emberré lett, anyagi testet és értelmes emberi lelket vett fel; vámszedőkkel és bűnösökkel ült asztalhoz; megengedte, hogy a bűnös asszony megérintse; pogányokkal társalgott, sőt közülük többeket meg is gyógyított vagy éppen példaképpé emelt; megtörte a szombatot, felülírta a válásról szóló ószövetségi rendelkezést, sőt ostorral csapkodott a legszentebb helyen: a templomban. A főtanács előtt lezajló perében pedig „közbotránnyt” váltott ki azzal, hogy elismerte: ő valóban Isten Fia (Mk 14,61–64). E „profán” cselekedetei nagy részével éppen arra figyelmeztet, hogy ő az igazi, minden tekintetben Isten színe előtt zajló élet szentségét kedveli, és egyben megveti az álszent képmutatást vagy kenetteljes prüdséget.

Jézus „legprofánabb” cselekedete azonban kétségtelenül a golgotai kereszthalál volt. Pál apostol egyáltalán nem túloz, amikor Jézusról, mint rabszolgaformát öltött Istenről beszél, aki „a keresztfá haláláig alázza meg magát”. Igen, megalázta, hiszen a kereszt csak a mi számunkra és keresztyén eleink számára jelképezte a megváltást. Abban a korban a legocsmányabb, legszegyenteljesebb halálnem volt, amit ember el tudott képzelni: negatív jelképisége súlyosabb volt még a mai bitófánál is. Az első nagypénteken semmilyen szent dolog nem történt a korabeli normák szerint, és ami történt, teljességében profán dolog volt. A szökött rabszolgáknak és lázadóknak kijáró büntetést mérték „istenkáromlásért” egy ártatlan ember fejére; a hozzá legközelebb állók elárulták, megtagadták és szétszaladtak; véresre korbácsolták, és töviskoronával koronázták; helyette inkább egy rablógylkost bocsátottak szabadon; megfeszítése után a feje fölé írták kárhoztatásának gúnyszövegét; ecettel itatták és köntösére sorsot vetettek; még meghalni sem engedték békességben: a szégyenfán függve is szidalmazták. A temetése is amolyan hirtelenmunka volt: még le se mosták vértől, veritéktől iszamos testét, csak sebbel-lobbal begöngyölték a lepelbe, és betették a sírboltba. A „szombat Urának” teste alávetett a közelgő szombat törvényének. Ezen nincs mit szépíteni: akár római, akár zsidó szemmel nézem, az első nagypéntek szégyennel, szennyyel és fájdalommal teli, a legparlagibb értelemben vett „profán” nap volt.

Éppen ebből a mérhetetlenül profán valóságból emelkedik ki és táplálkozik a fel-támadás legszentebb valósága és hitvallása. A vesztőhely szégyenfája így vált a legszen-
tebb szimbólummá: botránkozásul a zsidóknak, bolondságul a görögöknek, és –
tegyük hozzá: borzadályként a rómaiaknak, akiknek minden bizonytalansággal, sőt
századok múlva is borsózdott a hátuk attól, hogy a leggyűlöltebb kivégzőeszközt,

amelytől minden római undorral fordult el, valaki hitbéli jelképnek használja. Sípos Ete Zoltán azt nem látja be, hogy a prófétáknak és apostoloknak nem kellett „profánizálniuk” Istent, hiszen ő önként „profanizálta” önmagát azért, hogy bennünket a maga szentségébe emelhesen. Krisztus ezért tart és tarthat igényt életünk minden aspektusára: ezt tőle sem elvitatni, sem megvonni nem lehet. Amiképpen emberi erővel nem tudom Istent, a Szentet „szentségtelenné tenni” és megfosztani „az őt jellemző dicsőségtől”, ugyanúgy képtelen vagyok arra is, hogy elválasszam őt az élet profán területétől, amelyet a legmélyebb megaláztatása árán egyszer s mindenkorra elvitathatatlanul birtokba vett. Ezért is mondhatja Pál apostol – a legkisebb botránkoztatás szándéka nélkül – az egyházról, mint Krisztus testéről a következőket:

„Sőt sokkal inkább, amelyek a test legerőtlenebb tagjainak látszanak, azok igen szükségesek; és amelyeket a test tisztességtelenebb tagjainak tartunk, azoknak nagyobb tisztességet tulajdonítunk; és amelyek éktelenek bennünk, azok nagyobb ékességben részesülnek; amelyek pedig ékesek bennünk, azoknak nincs erre szükségük. De az Isten szerkeszté egybe a testet, az alábbvalónak nagyobb tisztességet adván, hogy ne legyen hasonlóság a testben, hanem ugyanarról gondoskodjanak egymásért a tagok (1Kor 12,22–25).”

Nemcsak az életnek nincs tehát „szent” (ti. „Istenhez tartozó”), illetve „profán” (ti. „Istentől valamiképpen elválasztható”) oldala, hanem a Krisztus testének sincs viszonylag „szentebb” vagy „profánabb” tagja. Az utóbbiak ugyebár – Sípos Ete Zoltán meghatározása szerint – „az élvhajhász, szentséget nem ismerő, maga feje után élő posztmodern emberek és az elvilágiasodott keresztyének” lennének. Az az Úr viszont, aki szentségének erejével lebontotta a szent és a profán közötti válaszfalat, és ma is táplál bennünket a legmélyebb megcsúfoltságból a legmagasabb dicsőség állapotába emelkedett testével, az az Úr ennél óhatatlanul magasabb szintre kíván emelni mindnyájunkat.

A gonosz problémája és a gnoszticizmus

A viskó szerzőjét komoly bírálat éri a rossz, a gonosz eredetének és értelmezésének kapcsán is. Az alábbi kritikát szintén Sípos Ete Zoltánnál találjuk:

„*A viskó*ban a Szentlelket megjeleníteni hivatott Sarayu-nak a Sátánnal kapcsolatosan az író a következő szavakat adja szájába: »[...] mi a gonosz szót a jó hiányának leírására használjuk, ahogy a sötétség szót a világosság hiányának leírására, a halál pedig az élet hiányát jelenti. Mind a gonosz, mind a sötétség kizárólag a Jó és Világosság vonatkozásában érthető meg; egyébként nincs valóságos létezésük [...]« (137–141. old.). A Biblia Istene a Szentlélek által teljesen mást mond a Sátánról, hiszen úgy beszél róla, mint egy személyről és nem mint a jó hiányáról, vagy mint személytelen valóságról. Az, hogy a Szentlelket megszemélyesítő Sarayu itt egy újabb igeellenes állítást tesz – ahogy korábban is eretnekséget képviselt –, megdöbbentő tény.”

A fenti idézet valóban szerepel *A viskó*ban, a magyar kiadás szerinti 139. oldalon. Előljáróban le kell szögeznünk, hogy a könyv egyáltalán nem beszél a Sátánról. Mivel Young nem formális dogmatikát ír, semmi nem kötelezi arra, hogy hozzászóljon a hitcikkelyek mindenikéhez vagy bármelyikéhez. Arról nem is beszélve, hogy időhatározói céllal még Pilátus is benne van a *Credóban*, a Sátán azonban nincs, de ez jelenleg másod-

lagos kérdés. A bemutatott történet kontextusában viszont a szerző külön érdeme – és nem fogyatkozása –, hogy a Sátán, mint a gonosz megszemélyesítője, teljesen kimarad az eseményekből. Ha ugyanis bármiféle szerephez jutna, ez óhatatlanul befolyásolná akár a Missy elrablásáról/elrablójáról, akár Mack iszákos és erőszakos apjáról stb. alkotott képet. Ez pedig Mack számára könnyen ellehetetlenítené a saját gondoljaival történő világos és elkerülhetetlen szembesülést Sophia, illetve Papa előtt a 11. és 16. fejezetekben. A Sátán szerepeltetésével ugyanis kibúvó keletkezne Mack számára: volna valaki, akinek a rosszat lehetne tulajdonítani, és így el lehetne menekülni az apa-szerepből fakadó döntéskényszer, illetve „a Sátán által megszállott” sorozatgyilkosnak vagy éppen tulajdon apjának adott megbocsátás elől. De ez az alternatíva nem létezik: Mack közvetlenül az örökkévaló Istennel tárgyal, mint már említettük: négy szemközt. Nem kell Luther módjára a kalamárist az ördöghöz vágnia. A probléma feldolgozásához nincs módja *bibást* keresni, mint már annyiszor tette, és ahogy mi is gyakorta tesszük. Ehelyett kikerülhetetlenül *megoldást* kell találnia: Istennel és Istennél. Számomra ez a mű pozitív értékű „hiperprotestantizmusa” – függetlenül attól, hogy a Szentírás alapján dogmatikailag nyilvánvalóan számolnom kell a Sátán valóságával.

A fentebb inkriminált idézetre visszatérve: a bíráló a gonoszról, mint a jó hiányáról szóló gondolatot értelemszerűen az író eretnekségének tartja, aki ezt Sarayu szájába adva megdöbbenő módon terjeszti tovább. Azt azonban, hogy a saját bírálatában szerepeltetett mű és annak kétszer is hivatkozott szerzője ismeretlen legyen számára, egészen különös. Arról van szó, hogy a keresztyén teológiában maga Augustinus (Szent Ágoston) értelmezi a gonoszt a jó hiányaként, mégpedig az észak-amerikai és hazai „Young-kritikusok” által többször is *A viskó* ellenében felmagasztalt *Vallomások* című munkájában. Nem vesztegetem az olvasó idejét. Íme Szent Ágoston *Vallomásainak* idevágó részlete latin eredetiben és magyar fordításban:

Et manifestatum est mihi, quoniam bona sunt, quae corrumpuntur, quae neque si summa bona essent, corrumpi possent, neque nisi bona essent, corrumpi possent: quia, si summa bona essent, incorruptibilia essent, si autem nulla bona essent, quid in eis conrumperetur, non esset. nocet enim corruptio, et nisi bonum minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri non potest, aut, quod certissimum est, omnia, quae corrumpuntur, privantur bono.

Si autem omni bono privabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt et corrumpi iam non poterunt, meliora erunt, quia incorruptibiliter permanebunt. Et quid monstrosius quam ea dicere omni bono amisso facta meliora?

Ergo si omni bono privabuntur, omnino nulla erunt: ergo quamdiu sunt, bona sunt. Ergo quaecumque sunt, bona sunt, malumque illud,

Világossá vált számomra, hogy mivel a jó dolgok azok, amelyek romlanak, sem a végtelenül jó, sem a jóságban teljesen szűkölködő dolgok nem romolhatnak. A végtelenül jók azért nem, mert romolhatatlanok; amik egyáltalában nem jók pedig azért nem, mert nincs amijük romlásnak induljon. A romlás ugyanis árt, de csak akkor, ha a jót csökkenti. Tehát vagy a romlás nem árt, ami lehetetlen; vagy minden, ami romlik, megfosztatik a jótól – ami kétségtelen.

Ha viszont ezek minden jótől megfosztatnak, teljesen megszűnnek létezni. Mert ha léteznének, és tovább nem romolhatnának, jobbak lennének, mivel örökké romolhatatlanul megmaradnának. És mi volna szörnyűbb, mint azt állítani, hogy amiből minden jó kivész, ezúton jobbá válik?

Amik tehát teljesen megfosztattak a jótől, egyáltalán nem léteznek többé. Következésképpen mindaddig, amíg léteznek, jók. Tehát minden,

quod quaerebam unde esset, non est substantia, quia, si substantia esset, bonum esset. Aut enim esset incorruptibilis substantia, magnum utique bonum, aut substantia corruptibilis esset, quae nisi bona esset, corruptum non posset. *ami létezik, jó. Az a rossz, aminek eredetét anyyra kerestem, nem lényeg, mert ha lényeg volna, jónak kellene lennie. Mert vagy romolhatatlan lényegnek kellene lennie, és így igen nagy jónak, vagy romlandó lényegnek, amely, hacsak nem jó, nem lehetne romlandó.³⁶*

A dőlt betűvel kiemelt szövegrészek önmagukért beszélnek: Augustinus minden kétséget kizáróan tanítja, hogy csak a jónak van önmagában való léte, azaz csak a jó rendelkezik lényeggel (szubsztanciával). Amiből teljesen hiányzik a jó, tehát maga a rossz, az egyáltalán nem létezik, hiszen ahhoz, hogy létezzen, lényegnek, azaz szubsztanciának kellene lennie. De a rossznak nincs szubsztanciája: éppen ezért csakis a jó hiányként képzelhető el. E gondolatmenet értelmében a sötétség is a világosság hiányát, a halál is az élet hiányát jelenti; pontosan úgy, ahogy fentebb Sarayu szájába adva Young is megfogalmazta. Ezen a ponton nem az a kérdés, hogy egyetértünk-e az említett gondolattal vagy sem. Itt arról a módszertanilag elfogadhatatlan kettős mércéről van szó, amelyet munkája során egyetlen felelős műelemző sem alkalmazhat. Ha a rossz eredetének helytelen tanítása miatt Young könyve eretnokség, és ekként alkalmatlan a lelki haszonnal való olvasásra, akkor ugyanez érvényes Augustinus *Vallomásaira* is: sőt, az utóbbira fokozottabban, hiszen az előzi meg időben 16 évszázaddal (!) Young könyvét.

Nem szolgál különösebben Sípos Ete Zoltán mentségére, hogy Augustinusra Szabó Istvánon keresztül hivatkozik. Ugyanis: *hivatkozik*. És az sem mentő körülmény, hogy észak-amerikai kritikustársai (ihletforrásai?) sem figyeltek fel *A viskó*-ban erre a kimondottan augustinusi gondolatra. Ők sem olvasták volna az általuk mindenkinek Young ellenében ajánlott nagy egyházatya leghíresebb művét? Hiszen most már olyan neves „viskó-kritikusunk” is van, aki jó amerikai módra egyenesen ki is jelenti, hogy nem olvasta el *A viskót*. Ettől még természetesen büszkén nyilatkozik ellene, és a regény helyett, *inter alia*, C. S. Lewis könyveit és Augustinus *Vallomásait* ajánlja számunkra. Azokat – úgy tűnik – talán olvasta... Ugyanakkor – „okulásunkra” – viskó-ellenes írásába büszkén beilleszti az egyik barátja értékelését a könyvről. Az utóbbi teológiai tanár, és legalább olvasta a művet. Az olvasó különben nyugodtan rátippelhet: igen, *A viskót* el sem olvasó nagynevű „szakértő” a híres Chuck Colson holdudvarához tartozik, mint a Colson Center³⁷ munkatársa és kulcsfigurája: John Stonestreet,³⁸ aki – sajnos – az Újvilágban nem kizárólag a rokonsága körében számít szaktekintélynek [...]. Talán erre mondták a régiek: „A malis vituperari laus est.”

Minden irónián és szarkazmuson túl: úgy vélem, hogy a tengeren túlról hozzánk begyűrűző rengeteg jó példa közül egyet-mást nem kellene feltétlenül követni. Ezt egyszerűen úgy tehetjük meg, hogy már az új divat elleni pusztító tiltakozásból is elolvassuk azt a művet, amelyre akár pozitív, akár negatív értelemben hivatkozunk.

Egyébként a rossznak a jó hiányként történő meghatározása egyáltalán nem Augustinus találmánya. A keresztyén teológián belül részben Órigenész hagyományára

³⁶ *Vallomások* 7, 12.

³⁷ <http://www.colsoncenter.org/wfp-home> (megnyitva: 2011. március 9).

³⁸ Ld. John Stonestreet: Have I Read The Shack? Well, no... (Olvastam-e A viskót? Nos, nem...) In: *The Point* 2011. február 24. <http://www.thepointradio.org/point-blog/blog-archive/entry/37/16507> (megnyitva: 2011. március 9).

támaszkodó gondolatnak³⁹ egészen a szókratészi alapkérdésig (mi a jó?) visszamenő filozófiai gyökerei is vannak. Alapkritériummá az újplatonista filozófia képviselői emelték. A gondolat Plótinosz (Kr. u. 203–269) *A jóról vagy az Egyről* (*Enneadész* VI, 9) és *A rossz eredetéről* (*Enneadész* I, 8) című írásaiban is megjelenik.⁴⁰ Az alábbiakban az utóbbi műből idézünk néhány szemelvényt, pusztán azért, hogy az olvasó meggyőződhesen arról, hogy a rossznak a jó hiányaként, a világosságnak a sötétség hiányaként stb. történő értelmezése valóban nem Youngnak tulajdonítható:

„Aki azt keresi, honnan került a rossz a létezők körébe, vagy a létezők egyik nemébe, akkor választja a helyes kiindulópontot, ha előbb meghatározza, mi a rossz [τὸ κακὸν] és miben áll a természete [ἡ κακοῦ φύσις]. Ebből azután már az is kiderül, honnan jön a rossz, hol lakozik, minek van része a rossz természetéből, és hogy a létezők körébe tartozik-e egyáltalán. Kérdéses azonban, melyik bennünk rejlő képességgel ismerhetjük fel a rossz természetét, hiszen a megismerésben mindig a hasonló ismeri meg a hasonlót.⁴¹ A szellem és a lélek forma, ezért formákat ismer meg, és formák után vágyódik. A rosszat azonban hogyan képzelhetné bárki is formának, ha egyszer minden rendű és rangú jó távollétében jelenik meg? Ha azonban az ellentétes dolgokra egyazon tudás vonatkozik,⁴² a rossz pedig nem egyéb, mint a Jó ellentéte, és így a Jó ismerete egyben a rossz ismerete is, akkor, ha meg akarjuk ismerni a rossz természetét, azt kell világosan látnunk, mi a Jó. A jobb ugyanis mindig előbbre való a rosszabbnál, és míg az előbbi forma, az utóbbi nem az, hanem inkább a forma hiánya. [...] Ha létezik a rossz, akkor nincs más hátra, mint hogy a nem-létezők körében létezzék [ἐν τοῖς μὴ οὖσιν εἶναι], mintegy a nem-létező egy fajtájaként,⁴³ a nem-léttel keveredett vagy a nem-léttel így vagy úgy közösségbe került dolgok sajátóságaként. A nem-létező semmiképpen sem azt jelenti itt, hogy egyáltalán nincsen, hanem csak azt, hogy más, mint a létező [ἕτερον μόνον τοῦ ὄντος]. [...] Ámde ha a jó hiánya [ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ] az oka annak, hogy valaki sötétséget lát, és sötétségben van, talán nem is a sötétség, hanem a hiányosság jelenti a lélek számára a rosszat, a sötétség pedig csak a második a hiány után? Amiből az következne, hogy nem az anyag jelenti a rosszat, hanem a rossz előbbvaló az anyagnál.⁴⁴

Itt sem kell fölöslegesen időznünk tovább. Youngnak a gonosz természetére vonatkozó „augusztinianizmus” újplatonista gyökerű, de kétségtelenül teológiai előzmé-

³⁹ Órigenésznél valóban felbukkan a gondolat *A princípiumokról* című munkájának következő mondatában: „Hiszen nyilvánvalóan a rossz a jó hiánya. Ebből az következik, hogy ki-ki amilyen mértékben távol kerül a jótól, olyan mértékben válik rosszá.” Ld. *De princípüs* II, 9, 2. Magyarul ld. Órigenész: *A princípiumokról* I–II., I, 185. A mű egészéhez képest azonban ez az eszme nem játszik olyan központi szerepet, hogy Augustinus erre vonatkozó állításait közvetlenül Órigenésztől lehessen eredeztetni. Sokkal valószínűbb, hogy 385 táján a manicheizmusból kiábránduló Augustinus ezeket a gondolatokat jobbra az újplatonista filozófusok közvetítésével ismerte meg és építette bele saját teológiai gondolkodásába.

⁴⁰ Magyar fordításban ld. Plótinosz: *Az Egyről, a szellemről és a lélekről. Válogatott írások*. Ford. és a jegyzeteket írta Horváth Judit és Perczel István. Európa Könyvkiadó, Budapest 1986.

⁴¹ Τῆς γνώσεως ἐκάστων δι’ ὁμοιότητος γιγνομένης (*Enneadész* I, 8, 1). A hasonlóan a hasonló általi megismerése a plótinoszi filozófia egyik alaptétele, mely a preszókratikusokra és Arisztotelészre nyúlik vissza.

⁴² Vö. Platón: *Phaidón* 97d; Arisztotelész: *Metafizika* IV, 2, 1004a.

⁴³ Vö. Platón: *A szofista* 258d–e.

⁴⁴ Vö. Platón: *A szofista* 257b. Ld. még Pásztori-Kupán István: *Ókori görög gondolkodók*. PTI, Kolozsvár 2010, 212–228.

nyei vannak elismert és Young legvehemensebb kritikusi által ajánlott művekben. A gondolat helyes vagy helytelen voltát jelenleg nem taglaljuk tovább. Csupán a kettős mérce alkalmazásának megengedhetetlen voltára hívjuk fel a figyelmet.

Amúgy részben a gonosz kérdéséhez kapcsolható Szabó Istvánnak a regény 204. oldalán álló megállapítással összefüggő aggodalma is. Young a következő mondatot adja Sarayu szájába:

„A vallás arról szól, hogy meglegyenek a helyes válaszok. Ezek némelyike valóban helyes, de én azon a folyamaton dolgozom, amelyik elvezet téged az élő válaszhoz, és miután eljutottál hozzá, belülről fog téged megváltoztatni.”⁴⁵

Szabó István így kommentálja a fenti kijelentést:

„Igen, ez nagyon fontos mondat, ki is ugrik az egész regényből, hiszen a történet fő vonatkozása mégiscsak valamiféle logo-terápia, amelyben – és ez sokszor elhangzik a könyvben – a kapcsolat a lényeges. Tehát szeretet-terápiáról volna szó, és itt a kulcsszó: kapcsolat. Ehhez képest az idézett mondat egy másik dimenzióba visz, ez pedig a gnoszticizmus. A keresztyénség régóta küszködik a gnoszticizmussal, amelynek az alapvető tézise nem a szeretet-reláció, hanem a tudás. A gnoszticizmus gondolata az, hogy a rossznak, a bűnnek, a feldolgozhatatlannak, a tragédiának a valósága tudás által győzhető le. S lám, ha a könyvet ettől a mondattól visszafelé olvassuk, valóban felfedezzük, hogy van itt egy gnosztikus vonulat is, hogy ugyanis: nincs ám semmi baj, csak annyi, hogy a főszereplő nem tud még eleget. Tehát magában a tudásban oldódik meg minden.”⁴⁶

Két észrevételt kell tennünk: 1. a fenti idézet talán „kiugrik” a regényből, de éppen két, konkrétan a Szentírásra történő hivatkozás között található: az elsőben a Bibliáról, mint Jézus lényét feltáró forrásról van szó, a másodikban pedig arról, hogy ezután Mack egészen új módon fogja Sarayut hallani és látni a Bibliában. Így az „élő válasz” nem más, mint Jézus, aki bennem él, ahogyan azt fentebb már láttuk. Ehhez pedig a Bibliát is kell forgatni.

A gnoszticizmus problémája már sokkal árnyaltabb kérdés. Egyrészt maga a kifejezés problematikus, mivel egy gyűjtőfogalom ernyője alá vesz számos olyan gondolkodást és közösséget, amelyek egymás között sem egyeztek sok mindenben. Másrészt a gnózis – eredeti értelme szerint – egyáltalán nem lexikális tudást jelent. Sokkal inkább olyan bensőséges Isten–ember kapcsolatot, amely csak a kiváltságosoknak adatik meg valamiféle külön kinyilatkoztatás által. A fenti mondat bibliai keretbe való ágyazása azonban nem erről tanúskodik: a regény nem valamiféle külön kinyilatkoztatás vagy titkos tudás érvényével kíván fellépni, és eleve mindenkit megszólít.

A legtöbb gnosztikus csoport nagyon tudatosan zárt közösséget alkotott, akik nagyon keményen osztályozták az embereket. Az egyik legismertebb 2. századi gnosztikus irat, a feltehetően Valentinostól származó *Az igazság evangéliuma* egyenesen három emberfajtát különböztet meg: *anyagiakat* vagy *földieket*, akik természetüknél fogva képtelenek a szellemi felemelkedésre, tehát eleve elkárhoznak; *lelkieket*, akik szabad akaratuk birtokában vagy a hit és a romolhatatlanság vagy pedig a hitetlenség és a romlás felé haladnak; és *szellemieket*, akik természetüknél fogva a szellemi világ felé irányulnak és üdvözülnek.⁴⁷

⁴⁵ Young: *A vískó* 204.

⁴⁶ <http://www.parokia.hu/hir/mutat/1834/> (megnyitva: 2011. március 9.).

⁴⁷ Ld. pl. Küroszi Theodorétosz: *Haereticarum fabularum compendium* 1, 7; vö. Pásztori: *Követvén.* 27–29.

A regényben viszont nyoma sincs az emberek efféle osztályozásának vagy bármilyen embertípus Istentől való eleve elkülönítésének. Az, amire a fenti mondat vonatkozik, egyszerűen Jézus, az élő válasz, aki bennem élve belülről változtat meg engem.

A fentiek értelmében kissé túlzott az a beállítás, miszerint „a gnoszticizmus gondolata az, hogy a rossznak, a bűnnek, a feldolgozhatatlannak, a tragédiának a valósága tudás által győzhető le”, illetve, hogy „magában a tudásban oldódik meg minden”. Éppen ezen a ponton kanyarodunk vissza a rossz, a gonosz kérdésköréhez. A legtöbb gnosztikus rendszer ugyanis – és ez több-kevesebb intenzitással egyaránt vonatkozik Valentinoszra, Markiónra és Manira – eleve dualisztikus szemléletű, azaz a világot nem egy, hanem két ősoból vezeti le: egy jóból és egy rosszból, amint fentebb említettük. A gnózis és a gnoszticizmus nem élhet a rossz feltételezése nélkül, és semmiképpen sem tudja a rosszat pusztán a jó hiányaként elképzelni. Ha gnosztikus vonulatot képviselne, Young semmi szín alatt sem hagyhatná ki a gonosz, a Sátán aktív szerepeltetését, az anyag megvetését vagy éppen Jézus emberi mivoltának elszellemiesítését a történetből. Az a gondolat, amely a regényben Mack elégtelen tudására vonatkozik, sokkal méltányosabban értelmezhető a „rész szerinti ismeret”, illetve a „tükör általi homályos látás” páli párhuzamaival (1Kor 13,9–12). A lánya halála körül mindvégig maradnak olyan összefüggések, amelyeket Mack ebben a földi életben még nem láthat, nem foghat fel: ennek ellenére meg kell tanuljon megbocsátani. Az igazi gnosztikus viszont rá nem vehető ilyesmire a teljes gnózis, azaz minden isteni titokba való beavatás nélkül.

Elemzésünkben nem hagyhatjuk ki Sípos Ete Zoltán sommás végítéletét sem, aki kemény szavakkal hivatkozik arra, hogy Isten nemcsak a szerzőt vonja majd felelősségre, hanem mindazokat is, akik valamilyen módon hozzájárultak a könyv terjesztéséhez:

„Mivel *A viskó* írója nincs összhangban a Biblia Istenével, ezért számolnia kell azzal, hogy Isten majd felelősségre vonja, ugyanúgy, mint Jób barátait: *Haragom felgerjedt ellened és két barátod ellen, mert nem szóltatok felőlem igazán. [...] Jób, az én szolgálóm imádkozzék értetek, mert csak az ő személyére tekintek, hogy rettenetesen ne cselekedjem veletek, mivelhogy nem szóltatok felőlem igazán, mint szolgálóm, Jób.* (Jób 42) Pedig Jób barátai Istenről semmi hazugságot nem mondtak, csak egy adott helyzetet magyaráztak rosszul. Azért pedig, hogy ezt a könyvet magyarul is keresztyének adták ki – terjesztve ezzel a téveszméket – ugyancsak felelni fognak Isten előtt. Ugyanezzel kell számolnia azoknak is, akik a könyvnek pozitív média reklámot csináltak a magyar keresztyénség körében, olykor megkérdőjelezhető hangnemben kritizálva azokat a keresztyéneket, akik bibliai szempontokat hangoztatva felemelték hangjukat a művel szemben.”⁴⁸

E figyelmeztetés után az ember szinte úgy érezheti: a könyv pusztá elolvasásával máris „bűnrészes” lett valamiben. Mintha a kábítószer-ügyletben most szívta volna el élete első marihuánáját. De ez még csak a „felhasználói” szint, hiszen a fokozatok is jól érezhetőek: nyilvánvalóan a szerző, William Paul Young viseli majd a legsúlyosabb következményeket, hiszen az ő esetében egyenesen Jób barátainak kemény megpirongatására történik utalás. A Jób 42,8 ilyen alkalmazása már azon oknál fogva is furcsa, mivel nemcsak Mack, a regény főhőse, hanem maga a szerző is Jóbhoz hasonlítható magatartást tanúsított az élete során őt ért veszteségek kapcsán: ennek ellenére a Jób

⁴⁸ Sípos: *Istent is lebet hamisítani?*

jutalma helyett Sípos Ete Zoltán a „nyomorult vigasztalóknak” (Jób 16,2) kijáró *súlyos fenyegetést* juttatja osztályrészéül.

Young után következik – gondolom – a számunkra ismeretlen magyar fordító, akit viszont Isten ismer (ld. *quorum nomina Deus scit*), és nem biztos, hogy csupán a munka nyelvi minőségéért fogja majd megpirongatni. Aztán a kiadó stábjá, a reklámszakemberek és végül, talán *A viskó* kritikusaiknak kritikusaik. Vigasztalásul és okulásul hadd idézzem Apameai János 5. századi szír egyházi író:

„A lélek erejére vall, hogy eretnek vélemények nem jelentenek akadályt számára, s *nem gyűlöli az eretnekségeket*. Ha azonban ezeket gyűlöli, akkor gyenge.”⁴⁹

Végszó helyett

Ezt az írást sokkal rövidebbre terveztem. Ugyanakkor egészen más hangvételűre is, hiszen első fokon a regény bemutatását tűztem ki célul néhány rövid teológiai reflexió kíséretében, különösen amiatt, hogy több órát töltöttem el a szerző nyilatkozatainak, televíziós interjúinak végignézésével. Felüdülésnek tűnt a sok egyházatya mellett végre élő szerzővel foglalkozni.

Az észak-amerikai és a hazai bírálatok elolvasása után azonban hamar földet ért a lábam. Úgy tűnt: mindent rosszul értettem. A hiba biztosan az én készülékemben van – gondoltam. Újraolvastam a könyvet. Angolul is. Kerestem az aknamezőt, a szándékosan rossz irányba igazított útjelző táblát, amely alattomosan eltérít a Megváltó Krisztusba vetett hitemtől. De a nyilvánvalóan gondolkodásra és önrevízióra készítő provokatív mondatok mellett ismét csak a megbocsátás hihetetlen hatalmának és a *Jó* Istennel való személyes találkozás nagyszerűségének a gondolatával maradtam, és újból felelevenedett néhány nagyon kedves istenélményem. Pedig egy alkalommal még funkzenét is hallgattam, noha valóban nem az esetem: hátha onnan derül ki a turpisság. Nem derült ki.

Maradok hát a fentebb kifejtett véleményemnél. *A viskó*t esztétikai és nyelvi színvonalá ellenére, amely ebben a tekintetben számomra sem angolul, sem magyarul nem tudott megfelelő szintű élményt nyújtani, hasznos munkának tartom, és egyáltalán nem féltém tőle az olvasót. Egyik fajtát sem. A hitvalló keresztyént azért nem, mert hitvalló; a névleges keresztyént és a nem keresztyént pedig azért nem, mert Isten Szent Lelke számos utat-módot fel tud használni arra, hogy közelebb hozza őket magához. És ehhez meg fogja találni a megfelelő embereket is, akik Filep módján a saroglyába telepedve segíthetnek a hit útján az élet vize felé haladóknak.

Értem és megértem az egyházat mint intézményt féltő aggodalmakat. Lehet, hogy a regény hatására többen eltávolodnak majd az egyháztól, noha eddig az ellenkezőjéről kaptam híreket. De ha úgy is lesz: azt bizonytal nem *A viskó* műveli majd, hanem a mi hiteltelen szolgálatunk. Főlöszleg idősvesztés mindenáron hibást keresni megoldás helyett. Ha egyebet nem, ennyit talán meg lehetne tanulni a vakon született ember gyógyításának történetéből (Jn 9,1–41).

Értem és megértem a hitvédelem szent buzgalmét: a maga helyén, a maga műfajában, kellő szaktudás mellett. De nagyon nehezen tudok megbékülni a tudományos módszerek helytelen alkalmazásával, a kettős mérce felállításával, a különböző szerzők

⁴⁹ Apameai János: Negyedik beszélgetés Euszebiozzsal és Eutropiozzsal a lélekről. In: Háy János (szerk.): *Az isteni és az emberi természetéről – Görög egyházatyák*, II, 331.

gondolatainak félremagyarázásával vagy éppen eredeti szándékuk homlokegyenest ellenkezőjére váltásával, élő szerzők holtként történő kezelésével stb. Nem kívánok jóslatokba bocsátkozni, hogy néhány éven belül mi lesz *A viskó* sorsa és hatástörténete a magyar társadalom egészében és református egyházunkban. Azt viszont tudom, hogy felelős megnyilatkozásaink elengedhetetlen feltétele a hitelesség, hiszen az is a hitből származik, és nem csupán nyelvtanilag. E megnyilatkozások pedig hatással lesznek a regény recepciójára is. A teológia gyönyörű tudomány, és valahányszor csak egy akár közepesen sikerült műalkotás is teológiai reflexióra készítet bennünket, abból mindig fakad áldás, ha Isten Szent Lelkének vezetésére bízzuk magunkat. Hiszen az apostoli elvárás szerint az az indulat kell legyen bennünk, amely az önmagát kereszthalálíg megalázó Jézus Krisztusban is volt. Ha pedig valóban ő él és cselekszik bennünk, akkor más indulatunk bizony nem is lehet. A kegyelem pedig győzni fog, mert Istennek valóban nincsenek vetélytársai.